

JACEK CZECHOWICZ

<https://orcid.org/0000-0002-7592-7199>

(Politechnika Krakowska, Katedra Historii Architektury i Konserwacji Zabytków)

KRZYSZTOF J. CZYŻEWSKI

<https://orcid.org/0000-0001-9575-9287>

(Zamek Królewski na Wawelu)

MARCIN SZYMA

<https://orcid.org/0000-0003-4343-8291>

(Uniwersytet Jagielloński, Instytut Historii Sztuki)

MAREK WALCZAK

<https://orcid.org/0000-0003-4649-8521>

(Uniwersytet Jagielloński, Instytut Historii Sztuki)

GRÓB I NAGROBKI ŚWIĘTEGO JACKA W DOMINIKAŃSKIM KOŚCIELE ŚWIĘTEJ TRÓJCY W KRAKOWIE DO KOŃCA XVI WIEKU*

Abstrakt

Okolo 1257 roku Jacek Odrowąż został pochowany na wschodnim krańcu nawy północnej kościoła Dominikanów w Krakowie. W XIV wieku jego grób znalazł się w obrębie nowo wzniesionego lektorium. W 1543 roku relikwie świętego przeniesiono do osobnej kaplicy, urządzonej na piętrze lektorium. Nagrobek Jacka, przechowywany obecnie w farze w Bochni, jest reliktem tego oratorium. W latach 1581–1583, po zburzeniu lektorium, powstała druga, obszerniejsza kaplica z kolejnym nagrobkiem Jacka – z alabastru, znanym ze wzmianek i opisów. W latach 1615–1618 drugą kaplicę zastąpiła trzecia, obecna. Alabastrowy nagrobek rozebrano w 1629 roku, a jego elementy posłużyły do budowy stalli w kościele św. Idziego w Krakowie

Słowa kluczowe: dominikanie, grób, kult świętych, relikwie, kaplica

Jednym z najważniejszych zjawisk w dziejach krakowskiego kościoła Dominikanów jest kult św. Jacka Odrowąza, pierwszego przeora klasztoru założonego przy tym kościele w 1222 roku¹. O randze

owego kultu wymownie świadczy kaplica św. Jacka, umieszczona na piętrze, nad tzw. zakrystią publiczną; dostęp do kaplicy zapewniają schody z nawy północnej (il. 1, 2). Według miejscowej tradycji, zapisanej w szóstej lub siódmej dekadzie XIV wieku przez lektora Stanisława w *Żywocie św. Jacka*², pierwszy i najslawniejszy polski dominikanin zmarł 15 sierp-

* Tekst powstał w ramach projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki, 2014/15/b/hs2/03071, „Architektura i wyposażenie zespołu klasztoru dominikanów w Krakowie od 1. połowy XIII wieku do czasów współczesnych”.

¹ Zofia Kozłowska, *Założenie klasztoru oo. dominikanów w Krakowie*, „Rocznik Krakowski”, T. 20: 1926, s. 1–19; Tomasz Gałuszka, *Fragment „zaginionej kroniki dominikańskiej” w zbiorach Rosyjskiej Biblioteki*

Narodowej w Petersburgu, „Studia Źródłoznawcze. Commentationes”, T. 59: 2021, s. 11–24.

² *De vita et miraculis sancti Iacchonis (Hyacinthi) Ordinis Fratrum Praedicatorum auctore Stanislawo lectore Cracoviensi eiusdem Ordinis*, wyd. Ludwik Ćwikliński, Monumenta Poloniae Historica (dalej: MPH), t. 4, Lwów

1. Kraków, kościół Świętej Trójcy, nawa północna, widok ku wschodowi, w głębi kaplica św. Jacka. Fot. Daniel Podosek

2. Kraków, kościół Świętej Trójcy, kaplica św. Jacka, widok ku wschodowi. Fot. Daniel Podosek

nia 1257 roku i został pochowany w kościele Świętej Trójcy w Krakowie³. W dotychczasowej historiografii data ta była uznawana za pewną i wiarygodną, choć niewykluczone, że jest przybliżona i ma charakter umowny⁴. Kult, skupiony wokół grobu Jacka Odrowąża, rozwinął się wkrótce po jego śmierci i o ponad trzy stulecia wyprzedził oficjalną kanonizację, której dokonał papież Klemens VIII w 1594 roku⁵. W klasztorze rozpoczęto systematycznie dokumentować cudowne wydarzenia – uzdrowienia i wizje – które miały się dokonać za sprawą przysłego świętego. W 1277 roku na kapitule generalnej zakonu w Bordeaux zapisano: „In [conventu] cracoviensi jacet Jacons potens in mortuis suscitandis et Vitus episcopus potens in miraculis patrandis”⁶. Ów Wit to misyjny biskup litewski, także pochodzący z Zakonu Kaznodziejskiego, zmarły w Krakowie między 1263 a 1268 rokiem⁷. Nowożytna tradycja

przedstawiała go mylnie jako biskupa lubuskiego, a sporadycznie uznawała nawet za męczennika⁸. Jego grób znajdował się w bliskim sąsiedztwie Jackowego. Cześć dla obu dominikanów kształtowała się równolegle, choć Wit pozostawał w cieniu Odrowąża⁹.

1. Grób św. Jacka do 1543 roku

Opisy pogrzebu Jacka i cudów, których miał dokonać *post mortem* – notowanych zapewne już od 1268 roku i wciągniętych później do jego *Żywota*¹⁰ – jednoznacznie wskazują, że grób dominikanina znajdował się w tej części kościoła Świętej Trójcy, która była łatwo dostępna dla wiernych. Z pewnością nie był to zatem chór braci, lecz jakieś miejsce w obrębie „kościół świeckich” (*ecclesiae laicorum*), który w omawianym przypadku był tożsamy z korpusem świątyni. Wątpliwe przy tym, by ów grób znajdował się w jakimś aneksie czy kaplicy korpusu – w każdym razie żadna z licznych wzmianek o grobie w omawianym źródle nie daje podstaw, by tak twierdzić.

Bardziej szczegółowy opis położenia Jackowego grobu zawiera *Żywot większy św. Stanisława*, powstały najpóźniej wiosną 1261 roku, zatem nie dalej niż kilka lat po śmierci dominikanina¹¹. Zapisano tam, że pewien garbarz ze Sławkowa ujrzał procesję zbawionych pod przewodnictwem kanonizowanego właśnie męczennika oraz otrzymał polecenie, aby pójść do Krakowa, do kościoła Świętej Trójcy (*Tu autem in Cracoviam ad ecclesias sancte Trinita-*

1884, s. 841–894; najnowszy polski przekład: Lektor Stanisław z Krakowa, *Życie i cuda świętego Jacka z Zakonu Braci Kaznodziejów*, tłum. Tomasz Gałuszka, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. Maciej Zdaneek, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 2, Kraków 2007, s. 101–155; stan badań nad *Żywotem św. Jacka* podsumował Michał Kulpa, *Wokół czternastowiecznego „Żywota św. Jacka” – kilka zagadnień źródłoznawczych*, „Nasza Przyszłość”, 2019, t. 132, s. 5–51; o czasie spisania *Żywota* ostatnio Tomasz Gałuszka, „*In finibus Poloniae*”. *Patroni i bohaterowie Polski w czternastowiecznym „Żywocie św. Jacka” autorstwa lektora Stanisława OP*, w: *Dominikanie o Polsce i Polakach od XIII do XX wieku*, red. Tomasz Gałuszka, Katarzyna Matyja, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 21, Kraków 2020, s. 19–41 (s. 24); o autorze *Żywota*: Maciej Zdaneek, *Stanisław (zm. po 1371 a przed 1385–1392)*, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 42, Warszawa–Kraków 2003–2004, s. 7–9.

³ *De vita et miraculis sancti Iacchonis*, op.cit.

⁴ Tomasz Gałuszka, „*Mater Polonia*”. *Z badań nad oficjum brewiarzowym ku czci św. Stanisława ze Szczepanowa „Dies adest celebris” autorstwa Wincentego dominikanina*, „Roczniki Historyczne”, T. 85: 2019, s. 7–25 (s. 10, przyp. 13).

⁵ Zdzisław Obertyński, *Dzieje kanonizacji św. Jacka*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik Prawno-Historyczny”, 1961, t. 4, nr 1–4, s. 79–172; Aleksandra Witkowska, *Kult Jacka Odrowąża w średniowiecznym Krakowie*, w: *Christianitas et cultura Europae. Księga jubileuszowa profesora Jerzego Kłoczowskiego*, cz. 1, red. Henryk Gapski, Lublin 1998, s. 170–179; Anna Zajchowska, *Rozwój przedkanonizacyjnego kultu św. Jacka*, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła*, op.cit., s. 11–28.

⁶ *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, Vol. 1, eds. Jacobus Quétif, Jacobus Echard, Lutetiae Parisiorum 1719, s. 1.

⁷ Krzysztof R. Prokop, *Polscy biskupi dominikańscy. Słownik biograficzny*, Kraków 2013.

⁸ *Die Aufzeichnungen des Dominikaners Martin Gruneweg (1562 – ca. 1618) über seine Familie in Danzig, seine Handelsreisen in Osteuropa und sein Klosterleben in Polen*, Hsg. Almut Bues, Quellen und Studien – Deutsches Historisches Institut Warschau, Bd 19, Wiesbaden 2008, s. 808.

⁹ Marek Miławicki, *Biskup litewski Wit – życie i dzieje kultu „błogosławionego”*, w: *Pośrednicy łask*, red. Józef Marecki, Lucyna Rotter, Kraków 2006, s. 147–167.

¹⁰ Raymond-Joseph Loenertz, *La vie de S. Hyacinthe du lecteur Stanislas envisagée comme source historique*, „Archivum Fratrum Praedicatorum”, T. 27: 1957, s. 5–39 (zob. polski przekład w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła*, op.cit., tłum. Anna Zajchowska, s. 29–68); Aleksandra Witkowska, *Miracula małopolskie z XIII i XIV w. Studium źródłoznawcze*, „Roczniki Humanistyczne”, T. 19: 1971, z. 2, s. 29–161.

¹¹ Wojciech Drelicharz, *Idea zjednoczenia królestwa w średniowiecznym dziejopisarstwie polskim*, Monografie Towarzystwa Naukowego Societas Vistulana, t. 1, Kraków 2012, s. 118–123; T. Gałuszka, „*Mater Polonia*”, op.cit., s. 10.

tis vade), i opowiedzieć, co widział, oraz wyznać grzechy bratu Wincentemu. Tym ostatnim był sam autor *Żywota większego*, Wincenty dominikanin¹², którego można było znaleźć siedzącego i spowiadającego *iuxta ecclesiam ad columpnam contra fratris Jacksonis sepulcrum*¹³. Urywek ten był już kilkakrotnie analizowany w literaturze¹⁴, jego interpretację trzeba jednak modyfikować wraz z postępem wiedzy o kościele i jego otoczeniu w XIII wieku. Jedy- nym wnętrzem¹⁵ odpowiadającym opisanej w źródle lokalizacji (bezpośrednio sąsiadowało z kościołem, było z nim skomunikowane i łatwo dostępne dla świeckich, a przy tym mogło istnieć w 1261 roku czy nawet nieco wcześniej) było pomieszczenie, na miejscu którego w końcu XIV wieku zbudowa- no kaplicę Wniebowzięcia NMP i Trzech Króli¹⁶ (il. 3). Kaplicę tę, poświęconą później św. Piusowi,

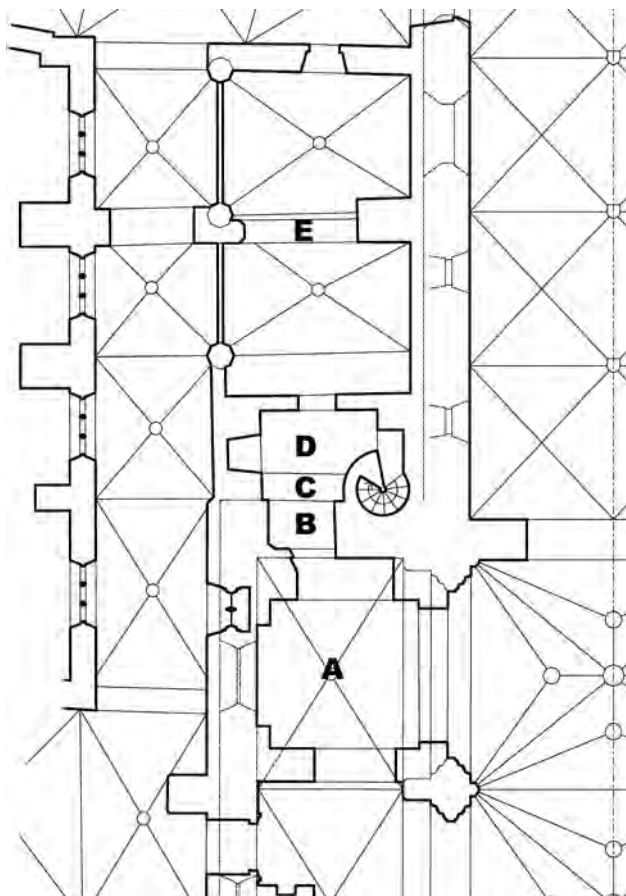
¹² Za Tomaszem Jurkiem i Tomaszem Gałuszką określa- my autora obu żywotów św. Stanisława jako Wincentego dominikanina, jego przynależność do Zakonu Kazno- dziejskiego nie ulega bowiem wątpliwości, a przydomek odmiejscowy, którego używał – de Kyelcia – dał asumpt do rozbieżnych identyfikacji z Kielcami lub Kielczą w Opolskiem; T. Gałuszka, „Mater Polonia”, op.cit., s. 9.

¹³ *Vita sancti Stanislai episcopi Cracoviensis (Vita ma- ior)*, wyd. Wojciech Kętrzyński, Monumenta Poloniae Historica, t. 4, Lwów 1884, s. 353.

¹⁴ Marcin Szyma, *Kościół i klasztor Dominikanów w Krakowie. Architektura zespołu klasztornego do lat dwudziestych XIV wieku*, Ars Vetus et Nova, t. 15, Kra- ków 2004, s. 90–91; Maria Starnawska, *Świętych ży- cie po życiu. Relikwie w kulturze religijnej na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 2008, s. 217–221; Marcin Szyma, *Lokalizacja i aranżacja pierwotnego grobu brata Jacka w kościele Dominikanów w Krako- wie*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, red. Anna Markiewicz, Marcin Szyma, Marek Walczak, Stu- dia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 13, Kraków 2013, s. 149–168; idem, *The Original Tomb of St Hyacinth in the Dominican Church in Cracow*, w: *Epigraphica & Sepulcralia V. Fórum epi- graficznych a sepulkrálních studií*, ed. Jiří Roháček, Praha 2014, s. 203–218; idem, *Początki klasztoru Dominika- nów w świetle ostatnich badań. Zagadnienie lokalizacji pierwotnego grobu brata Jacka Odrowąża*, w: *Kraków romański*, Kraków w Dziejach Narodu, nr 33, red. Jan M. Małecki, Kraków 2014, s. 121–135.

¹⁵ Domysły, że Wincenty spowiadał pod gołym niebem, trzeba odrzucić jako mało prawdopodobne i niemające oparcia w źródle.

¹⁶ Krzysztof J. Czyżewski, Marcin Szyma, Ma- rek Walczak, *Od króla do szewców. Kaplice kościoła Dominikanów w Krakowie, ich fundatorzy i użytkownicy*, „Rocznik Krakowski”, T. 87: 2021, s. 67–99; Anna Bo- jęś-Białasik et al., *Krakowski kościół Świętej Trójcy w średniowieczu. Fazy budowy w świetle najnowszych ba- dań* (w niniejszym tomie).

3. Kraków, kościół Świętej Trójcy, fragment planu kościo- ła; A – wschodnie przesłony nawy północnej kościoła, B – przejście z nawy północnej do przedsionka zakrystii pu- blicznej w grubości muru obwodowego korpusu kościoła, C – arkada dublująca przejście, D – przedsionek zakrystii publicznej, wydzielony z dawnej kaplicy św. Piusa, E – zakrystia publiczna (dawna kaplica św. Piusa, wcześniej Wniebowzięcia NMP i Trzech Króli). Rys. Jacek Czechow- icz wg chmury punktów (pomiar ArchiTube)

nazywa się współcześnie zakrystią publiczną albo małą. Niewiele można powiedzieć o kształcie tego pomieszczenia w XIII wieku poza tym, że istnia- ło, i podobnie jak dzisiejsza kaplica było otwarte na krużganek – niższy niż obecny i niesklepiony¹⁷. „Kolumna”, przy której spowiadał Wincenty, to przypuszczalnie podpora (jedna z podpór?) pomię- dzy południowym traktem krużganka – będącym wówczas być może nadal w budowie – a omawia- nym pomieszczeniem.

¹⁷ Anna Bojęś-Białasik, Dariusz Niemiec, *Klasz- torne fundacje biskupa Iwona Odrowąża w świetle wyni- ków badań archeologiczno-architektonicznych klasztoru Dominikanów w Krakowie i opactwa Cystersów w Mo- gile*, w: *Działalność fundacyjna biskupów krakowskich*, t.1, red. Marek Walczak, Kraków 2016, s. 239–278 (tu: s. 250); ibidem, t. 2, s. 97–112 (tu: s. 103, il. 3).

Z *Żywota św. Jacka* wynika, że grób świątobliwego zakonnika znajdował się w samym kościele, a nie obok niego. Nie jest to sprzeczne z przekazem Wincentego dominikanina, który nie stwierdził, że miejsca spowiedzi i pochówku znajdowały się w tym samym wnętrzu, choć istotnie musiały być położone blisko siebie. Hagiograf spowiadał „naprzeciw” albo „po przeciwnej stronie” (*contra*) grobu brata Jacka. Wszystko to pozwala podtrzymać funkcjonującą już w literaturze hipotezę o pochówku Odrowąża we wschodnim przęśle nawy północnej. Ta ostatnia w latach pięćdziesiątych XIII wieku wyglądała oczywiście inaczej niż obecnie: wydaje się, że była nie tylko niższa (co oczywiste), lecz także węższa¹⁸. Trzeba dodać, że w 2. połowie XV wieku, mimo że potrafiiono wskazać część kościoła, w której znajdował się grób dominikanina, nie umiano podać jego dokładnej lokalizacji (sytuacja taka miała miejsce dowodnie ok. 1480 roku¹⁹, zatem już po podjęciu pierwszych starań o kanonizację Jacka w Rzymie²⁰). Stało się to przyczyną poszukiwań grobu, podjętych najpierw przez prowincjała Andrzeja z Parczowa w 1521 roku i zakończonych niepowodzeniem, a następnie przez prowincjała Tomasza z Sycowa w 1543 roku i uwieńczonych sukcesem²¹. Objęły one właśnie wschodnie przęsło nawy północnej, w rejonie stojącego tam ołtarza Matki Boskiej Bolesnej, oraz mur zamykający wspomniane przęsło od wschodu (po obu jego stronach, wschodniej i zachodniej). Relikwie odnaleziono ostatecznie w sąsiedztwie ołtarza, zdeponowane w ołowianej trumienice. Wskazuje to na wyjątkowy status pochówku – nawet władców powszechnie grzebano w drewnianych trumnach – i jego związek z kultem relikwii. Wydaje się zatem, że kości Jacka w nieznanym bliżej czasie przełożono do ołowianej trumienki, zachowano jednak dotychczasowe położenie grobu. Lokalny kontekst dla tego typu działania tworzy przełożenie w 1340 roku szczątków królowej halickiej Salomei, ogłoszonej później błogosławioną, do nowej trumienki, z zachowaniem dotychczasowego miejsca pochówku

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ *De inventione et bina translatione ossium Beati Iacincti*, wyd. Ludwik Ćwikliński, Monumenta Poloniae Historica, vol. 4, Lwów 1884, s. 894–899.

²⁰ M. Kowalczyk, *Starania kardynała Zbigniewa Oleśnickiego o kanonizację św. Jacka Odrowąża*, w: *Dominikanie w środkowej Europie w XIII–XV wieku. Aktywność duszpasterska i kultura intelektualna*, red. Jerzy Kłoczowski, Jan A. Spież, Poznań 2002, s. 65–72; A. Zajchowska, *Rozwój przedkanonizacyjnego kultu św. Jacka*, op.cit., s. 19.

²¹ Ibidem.

w chórze kościoła św. Franciszka²². Otwarcie grobu Jackowego było być może odpowiedzią dominikanów na kroki podjęte w pobliskim – a przy tym konkurencyjnym – kościele minorytów albo przeciwnie, odegrało wobec nich rolę inspirującą. Niezależnie od tego mogło zostać wymuszone przez jakąś katastrofę, np. pożar kościoła dominikańskiego (jedynty odnotowany miał miejsce w 1462 roku, ale mogło być ich więcej), czy też prace budowlane przy nowym korpusie nawowym w 2. połowie XIV wieku²³. Ta ostatnia hipoteza wydaje się najbardziej prawdopodobna ze względu na ożywienie kultu Jacka w owym czasie, udokumentowane spisaniem jego *Żywota*²⁴. Utwór ten powstał prawdopodobnie nieznacznie wcześniej niż rozpoczęły się prace budowlane przy bazylice filarowo-przyporowej, ewentualnie równocześnie, mógł więc inspirować do otwarcia grobu, co skądinąd mogło być wskazane ze względu na roboty prowadzone w jego otoczeniu. Przy obecnym stanie zachowania źródeł trudno wyjść w tej sprawie poza przypuszczenia.

Pierwotny, a w każdym razie najstarszy znany grób brata Jacka, umieszczony we wschodnim przęśle nawy północnej, znalazł się – co godne podkreślenia – w bliskim sąsiedztwie przegrody chórowej (*intermedium*). Pozostałości przegrody, datowanej na połowę XIII wieku, odkrył w 1938 roku w tarczy kościoła Józef Jamroz²⁵. Była to ściana działowa z dwoma przejściami i – prawdopodobnie – z oknem pośrodku²⁶. Sąsiedztwo grobu i przegrody nasuwa skojarzenia z umiejscowieniem grobów św. Dominika w Bolonii i św. Piotra z Werony w Mediolanie, a także szeregu innych dominikańskich kandydatów

²² Marian Kanior, *Proces kanonizacyjny błogosławionej Salomei*, w: *Z przeszłości Krakowa*, wyd. Jan M. Małecki, Warszawa–Kraków 1989, s. 69–94; Marcin Szyma, *The Choir, the High Altar and the Ducal Graves in the Franciscan Church in Cracow in the 13th Century*, w: *Epigraphica et Sepulcralia 10. Fórum epigrafických a sepulkrálních studií*, ed. Jiří Roháček, Praha 2021, s. 15–46.

²³ Por. A. Bojės-Białasik et al., *Krakowski kościół Świętej Trójcy*, op.cit.

²⁴ Zob. przyp. 2.

²⁵ Józef Jamroz, *Średniowieczna architektura dominikańska w Krakowie*, „Rocznik Krakowski”, T. 41: 1970, s. 16, 17, 22.

²⁶ Marcin Szyma et al., *Przegroda chórowa i lektorium w kościele Trójcy Świętej w Krakowie: rekonstrukcja – datowanie – użytkowanie*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 2021, t. 83, nr 4, s. 783–841; eidem, *The Form and Use of the Choir Screen in the Dominican Church of the Holy Trinity in Cracow*, „Journal of the British Archaeological Association” (w druku).

na ołtarze – owych *local heroes*, używając określenia Joanny Cannon²⁷. Na polskim gruncie analogicznym przykładem – prawdopodobnie inspirowanym lokalizacją grobu brata Jacka – mogło być miejsce oddawania czci męczennikom sandomierskim w tamtejszym kościele św. Jakuba. Przed budową osobnej kaplicy dla ich relikwii, co nastąpiło u progu XVII wieku, ośrodkiem ich kultu było najprawdopodobniej wschodnie przesłone nawy północnej, czego już w XIX wieku domyślał się Melchior Buliński²⁸. Wydaje się zatem, że krakowscy dominikanie, liczący w latach pięćdziesiątych XIII wieku na rozwój kultu Odrowąża, zadbali o to, by jego grób otrzymał stosowną, praktykowaną w zakonie lokalizację: był łatwo dostępny dla wiernych (co stymulowało kult), sąsiedował z przegrodą chórową (co demonstrowało jego status) i nie zagrażał ekskluzywności chóru. Nie jest jasne, czy grób od początku związany był z ołtarzem Matki Boskiej Bolesnej (*de compassione*, *Compassionis*), notowanym od końca XV wieku na wschodnim krańcu nawy północnej, a zatem obok przejścia do kaplicy NMP i Trzech Króli²⁹. Trudno zignorować fakt, że o ołtarzu tym nie ma wzmianki w *Żywocie większym św. Stanisława*. Z drugiej strony już w XIII wieku kościół musiał być wyposażony w ołtarze boczne (choćby ze względu na dużą liczbę prezbiterów w konwencie, którzy mieli obowiązek codziennej celebracji mszy świętej). Wśród nich w pierwszym rzędzie należałoby oczekiwać ołtarza maryjnego, który u dominikanów tradycyjnie lokalizowany był przy granicy między „kościółem laików” a „kościółem braci”. W latach pięćdziesiątych lub sześćdziesiątych XIV wieku lektor Stanisław opisał cudowną wizję Marii, jakiej doznał Jacek, przy poświęconym jej ołtarzu³⁰ – zapewne właśnie tym położonym na końcu nawy północnej. Najprawdopodobniej było to najstarsze miejsce kultu maryjnego w kościele i zarazem najstarszy boczny ołtarz w świątyni.

Być może już w związku z powstaniem halowego (pseudobazylikowego) korpusu kościoła Świętej Trójcy (schyłek XIII wieku – pierwsza ćwierć/ter-

cja XIV wieku) grób brata Jacka został wciągnięty w obręb nowego *intermedium*, które przybrało postać galerii przecinającej w poprzek wszystkie nawy kościoła. Na razie jednak nie mamy żadnych śladów takiej przegrody. Za pewną można natomiast uznać budowę konstrukcji tego rodzaju – w formie pięcioprzęsłowego gotyckiego portyku – w 2. połowie XIV wieku, prawdopodobnie w latach osiemdziesiątych³¹. W północnym przesłone owego lektorium znalazł się zarówno ołtarz *Compassionis*, jak i miejsce kultu św. Jacka (il. 4, 5). Na ścianach – a być może także na podporach ganku lektorium – wisiały liczne wota ofiarowane przez uzdrowionych, o czym informują opisy cudów z 1493 i 1499 roku³² (ale praktyka ta sięgała zapewne XIII stulecia). Można domyślać się, że w tym samym przesłone lektorium zawieszono *vera effigies* brata Jacka – obraz namalowany na początku XVI wieku przez Mistrza Zwiastowania z Jodłownika³³, a po kanonizacji dominikanina przekazany kościołowi parafialnemu w Odrowążu w ramach promocji kultu nowego świętego.

2. Pierwsza kaplica św. Jacka

Na fali intensyfikacji starań o zaliczenie Jacka w poczet świętych Kościoła starano się ustalić dokładne położenie jego grobu³⁴. W 1521 roku prowincjał Andrzej z Parczowa polecił bratu Protazemu, aby „w różnych miejscach rąbał [mur] żelazem i szukał świętych relikwii, szczególnie na okrągłych schodach, którymi wchodziło się ponad kościół, a które początek miały w kaplicy Błogosławionej Dziewicy”³⁵. Działania te nie przyniosły spodziewanego rezultatu. Sprawa pozostała jednak aktualna, zwłaszcza że dwa lata później otwarto proces kanonizacyjny Jacka na poziomie diecezjalnym³⁶.

²⁷ M. Szyma et al., *Przegroda chórowa*, op.cit.

²⁸ Anna Zajchowska, Maciej Zdanek, *Mirakula św. Jacka*, w: *Święty Jacek Odrowąż*, op.cit., s. 103, 104; eidem, *Kontynuacja cudów św. Jacka*, w: ibidem, s. 161.

²⁹ Marek Walczak, *Obraz „Wizja św. Jacka” w Odrowążu jako „vera effigies” pierwszego polskiego dominikanina*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, op.cit., s. 595–621.

³⁰ *De inventione*, op.cit.; A. Zajchowska, *Rozwój przedkanonizacyjnego kultu św. Jacka*, op.cit., s. 19.

³¹ *De inventione*, op.cit. Cytat wg: Tomasz z Sycowa, *O znalezieniu i dwukrotnym przeniesieniu kości św. Jacka*, tłum. i oprac. Maciej Zdanek, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła*, op.cit., s. 171.

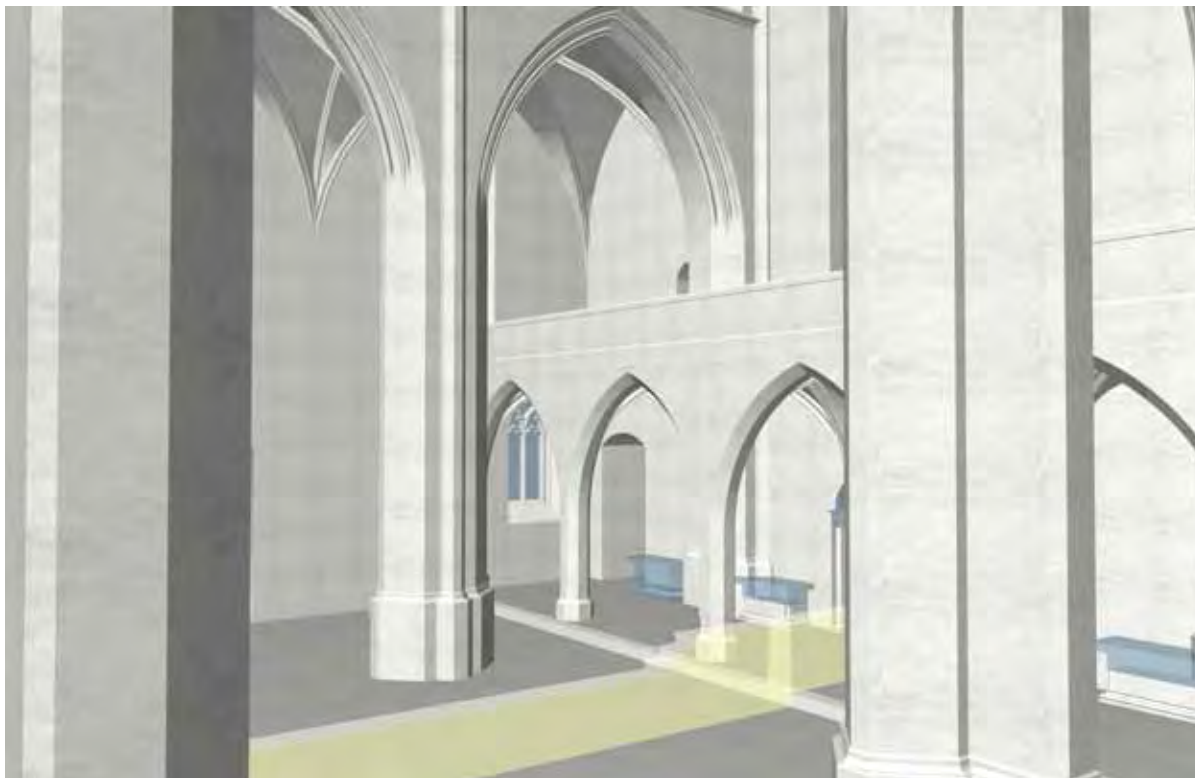
³² Z. Obertyński, *Dzieje kanonizacji św. Jacka*, op. cit.; A. Zajchowska, *Rozwój przedkanonizacyjnego kultu św. Jacka*, op.cit.

²⁷ Joanna Cannon, *Religious Poverty, Visual Riches. Art in the Dominican Churches of Central Italy in the Thirteenth and Fourteenth Centuries*, New Haven 2013.

²⁸ Melchior Buliński, *Monografia miasta Sandomierza*, Warszawa, 1879, s. 293.

²⁹ M. Szyma et al., *Przegroda chórowa*, op.cit. Zob. też Maciej Zdanek, *Kaplice i ołtarze dominikańskiego kościoła Świętej Trójcy do początku XVII w.*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, op.cit., s. 109–125.

³⁰ *De vita et miraculis sancti Iacchonis*, op.cit., s. 849–850.

4. Cyfrowy model rekonstrukcyjny kościoła Świętej Trójcy, lektorium od pd.-wsch., stan z pocz. XV w.; kolorem żółtym zaznaczono obecny poziom kościoła. Modelowanie Jacek Czechowicz wg chmury punktów (pomiar ArchiTube)

5. Cyfrowy model rekonstrukcyjny kościoła Świętej Trójcy, strefa lektorium, widok aksonometryczny. Modelowanie Jacek Czechowicz wg chmury punktów (pomiar ArchiTube)

Papieski trybunał wydał 11 lutego 1527 roku zgodę na publiczny kult wizerunku Jacka i obchodzenie jego uroczystości. W 1530 roku wydane zostały dwa papieskie brewe w sprawie jego kultu, skierowane do polskiej prowincji zakonu i do króla. Pierwsze zezwalało na urządzenie procesji z kościołów dominikańskich do głównych świątyń miast w dniu liturgicznego wspomnienia Jacka. Drugie nadawało królowi prawo wyznaczania kościołów, w których miała być obchodzona ta uroczystość. Z kolei w 1542 roku w kolejnym brewe papież zgodził się na odprawianie mszy i oficjum ku czci Odrowąża w każdy czwartek. Zapewne właśnie to ostatnie wydarzenie skłoniło Tomasza z Sycowa, kolejnego prowincjała polskich dominikanów, do podjęcia decyzji o budowie osobnej kaplicy, w której oddawano by cześć Jackowi, oraz do wznowienia poszukiwań jego relikwii. Działania te, rozpoczęte w 1543 roku i zakończone sukcesem, Tomasz szczegółowo opisał w pracy *De inventione et bina translatione ossium Beati Iacincti*³⁷. W relacji znalazł się też opis wspomnianej kaplicy wybudowanej w 1543 roku przez dominikańskich konwersów Jana z Wrocławia oraz Protazego³⁸. Poświęcił ją Piotr Gamrat, arcybiskup gnieźnieński i biskup krakowski, być może już 26 września 1543 roku (Tomasz z Sycowa błędnie podał datę o dwa lata późniejszą³⁹). Z dzieła Tomasza wynika, że *sacellum* ku czci Jacka zbudowano nad kaplicą NMP i Trzech Króli i że mieściły się w nim dwa ołtarze. Pod ołtarzem mniejszym w zdobnej skrzyneczce (*in capsula decenti*) ulokowano relikwie Odrowąża; jedynie kość jednego ramienia zamknięto w kamieniu grobowca z tyłu (*intra lapidem sepulcri a tergo*). Z kolei wewnątrz większego ołtarza znalazły miejsce „relikwie i popioły” uznane za należące do błogosławionego Wita i odkryte przy okazji poszukiwań grobu Jackowego.

Dla rekonstrukcji kaplicy nie mniej istotne są źródła powstałe w związku z jej zburzeniem. W latach 1581–1583 brat Seweryn z Lubomla zastąpił bowiem wspomnianą pierwotną kaplicę nową, znacznie obszerniejszą i wspanialszą. Wzorem Tomasza z Sycowa napisał dziełko, w którym przedstawił

okoliczności tego przedsięwzięcia⁴⁰. Zdaniem brata Seweryna zburzenie starej kaplicy było koniecznością, miała ona bowiem jedynie 3 łokcie – nie podał jednak, jaki parametr miał na myśli. W łacińskim *Żywocie św. Jacka*, wydanym w związku z kanonizacją ok. 20 lat po zburzeniu pierwszej kaplicy, ten sam brat Seweryn napisał, że pierwotna kaplica miała 3 lub 4 łokcie⁴¹. Z kolei brat Antoni Grodzicki, autor polskiej parafrazy tego żywota, wydanej zaledwie rok po edycji łacińskiego oryginału, nie podał wymiarów pierwotnej kaplicy, zanotował jedynie, że była „ściśła”, tzn. bardzo ciasna⁴².

Jedyną pozostałością po wyposażeniu pierwszej kaplicy św. Jacka jest jego nagrobek (il. 6). Po wymianie na nowy dzieło zostało przekazane braciom kaznodziejom w Bochni. Z kolei po kasacie ich klasztoru w XVIII wieku nagrobek – wraz z innymi elementami wyposażenia kościoła dominikanów w Bochni – trafił do tamtejszej fary, gdzie do dziś znajduje się pod mensą jednego z bocznych ołtarzy. Rozpoznała go tam Renata Sulewska, która uznała, że autorem dzieła był Giovanni Maria Mosca zwany Padovano⁴³. Atrybucję tę odrzuciła – jednak bez podania argumentów i naszym zdaniem niesłusznie – Anne Markham Schulz⁴⁴. Brak tutaj miejsca na zajmowanie się szerzej atrybucją rzeźby, trzeba natomiast rozpatrzyć szczegółowo kwestię rekonstrukcji nagrobka przedstawionej przez Sulewską, badaczka założyła bowiem, że był on zintegrowany z ołtarzem (mniejszym), a ściślej – umieszczony nad nim. Trudno w takim przypadku zrozumieć cel rozdzielania relikwii Jacka pomiędzy ołtarz i nagrobek. Problematyczne wydaje się także umieszczenie nad mensą szczątków kandydata na ołtarze, którego kult

⁴⁰ *Novae capelle et altarium erectio*, wyd. Ludwik Ćwikliński, Monumenta Poloniae Historica, t. 4, Lwów 1884, s. 900–903 (polski przekład: Seweryn Lubomlczyk, *Wzniesienie nowej kaplicy i ołtarzy*, tłum. i oprac. Maciej Zdanek, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła*, op.cit., s. 173–179).

⁴¹ Seweryn Lubomlczyk, *De vita miraculis et actis canonizationis Sancti Hyacinthi confessoris ordinis fratrum praedicat. Libri quatuor*, Roma 1594, s. 257.

⁴² Ibidem, *O żywocie, cudach y postępku kanonizacyi Błogosławionego Jacinka fundatora pierwszego w Polsce braciego zakonu kaznodziejskiego Dominika świętego Czworo ksiąg* [...], tłum. Antoni Grodzicki, Kraków 1595, s. 330.

⁴³ Renata Sulewska, *Płyta w Bochni – nieznane dzieło Padovano?*, „Ikonothea. Prace Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego”, T. 9: 1995, s. 57–72.

⁴⁴ Anne Markham Schulz, *Giammaria Mosca called Padovano. A Renaissance Sculptor in Italy and Poland*, University Park 1998, s. 121.

³⁷ *De inventione*, op.cit.

³⁸ Marian Paździor, *Szesnastowieczny warsztat budowlany polskich Braci Kaznodziejów na przykładzie kościoła i klasztoru w Krakowie. W czterechsetną rocznicę kanonizacji św. Jacka 1594–1994*, w: *Ars sine scientia nichil est. Księga ofiarowana Profesorowi Zygmuntowi Świechowskiemu*, red. Joanna Olenderek, Warszawa 1997, s. 198–210.

³⁹ Tomasz z Sycowa, *O znalezieniu i przeniesieniu kości św. Jacka*, op.cit., s. 170, przyp. 19.

6. Bochnia, kościół parafialny św. Mikołaja, nagrobek św. Jacka. Fot. Rafał Ochęduszek

był już co prawda zatwierdzony przez papieża na poziomie lokalnym, ale który nie był jeszcze kanonizowany. Wydaje się zatem, że nagrobek funkcjonował samodzielnie i jeśli nie miał być tylko kenotafem, trzeba go było wyposażać w partykułę relikwii.

Przyczynami nietypowej lokalizacji kaplicy św. Jacka – na końcu nawy bocznej, nad inną kaplicą – były brak miejsca na poziomie parteru i chęć zachowania pamięci o pierwotnym umiejscowieniu grobu świętego. Zgodnie z późniejszą tradycją anachronicznie interpretowano położenie mauzoleum – uznawano, że zbudowano je w miejscu celi Jacka⁴⁵. Nieliczni badacze, którzy dotąd wypowiedzieli się w sprawie pierwszej kaplicy, byli skonsternowani informacją, że miała mieć tylko 3–4 łokcie, zwłaszcza że mieściła aż dwa ołtarze (a naszym zdaniem także wyodrębniony przestrzennie nagrobek)⁴⁶. Nie zdawano sobie sprawy z faktu, że kaplica musiała funk-

cjonować w powiązaniu z gankiem lektorium. To ostatnie istniało do lat osiemdziesiątych XVI wieku, kiedy to zburzył je brat Seweryn w związku z powiększeniem kaplicy św. Jacka i budową nowych schodów dla świeckich, które prowadziły do kaplicy z nawy północnej (obecne są z XIX wieku)⁴⁷. Pierwsza kaplica mogła być w tej sytuacji dostępna tylko poprzez ganek lektorium, którego część zapewne zajmowała. Trzeba zauważyć, że mur zamykający od wschodu nawę północną ma dokładnie 3 łokcie grubości (178 cm). Jest on od wschodu wtórnie oplaszczowany ścianą, w której umieszczono arkadę dublującą przejście z nawy północnej do dawnej kaplicy NMP i Trzech Króli (obecnie do przedsionka zakrystii publicznej; il. 3, 7). Ściana ta, oparta od południa o okrągłą klatkę schodową, wydaje się nie mieć obecnie żadnego znaczenia konstrukcyjnego.

Na podstawie powyższych przesłanek można postawić hipotezę, że główną częścią pierwszej kaplicy św. Jacka była wnęka we wschodnim murze nawy północnej, otwarta na ganek lektorium (il. 8, 9). Plecy wnęki stanowiło oplaszczowanie tego muru. Ów płaszcz jest na tyle gruby, że wnęka mogła się w niego, w niewielkim stopniu, wcinać, a więc nieznacznie przekraczać głębokość 3 łokci (il. 10). We wnęcie mieścił się nagrobek przyszłego świętego z partykułą jego relikwii, a przed nim – ołtarz mniejszy z po-

⁴⁵ Leonard Lepszy, Stanisław Tomkowicz, *Kraków, kościół i klasztor oo. Dominikanów*, Zabytki Sztuki w Polsce, t. 1. Kraków 1924, s. 36.

⁴⁶ Władysław Łuszczkiewicz, *Przyczynki do wiadomości o działalności artystów Włochów w XVI wieku w Polsce*, „Sprawozdania Komisyi do Badania Historii Sztuki w Polsce”, T. 4: 1891, s. LXX; Jacek Woroniecki, *Święty Jacek Odrowąż i wprowadzenie Zakonu Kaznodziejskiego do Polski*, Katowice 1947, s. 272; Jerzy Z. Łoziński, *Grobowe kaplice kopułowe w Polsce 1520–1620*, Warszawa 1973, s. 148; R. Sulewska, *Płyta w Bochni*, op. cit., s. 67.

⁴⁷ M. Szyma et al., *Przegroda chórowa*, op. cit., s. 826–828.

7. Kraków, kościół Świętej Trójcy, przedsionek zakrystii publicznej; arkada dublująca przejście z nawy północnej do dawnej kaplicy Marii Panny i Trzech Króli (po lewej) i sklepienie przedsionka (pośrodku). Fot. Daniel Podosek

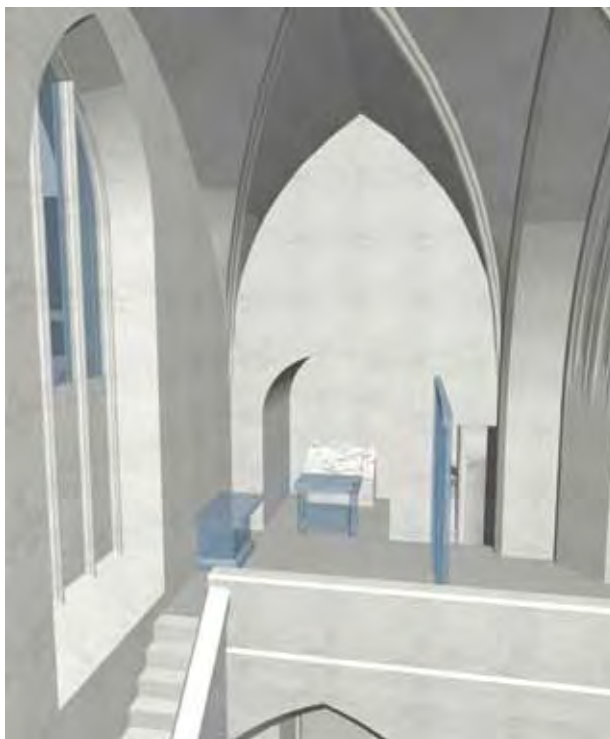
zostałymi szczątkami Jacka pod mensą (il. 11). Ołtarz większy stał gdzieś nieopodal, jednak już raczej poza wnęką, w północnej części ganku lektorium. Zapewne nie miał większych rozmiarów niż ołtarz mniejszy, a jedynie „większe” wezwanie: Świętego Krzyża, podczas gdy patronem mniejszego ołtarza został „błogosławiony Jacek”⁴⁸. W rozbudowanym *patrocinium* większego ołtarza znalazło się miejsce dla św. Apolonii, której ołtarz najpóźniej od końca XV wieku stał na piętrze lektorium⁴⁹. Można zatem sądzić, że większy ołtarz kaplicy to dawny ołtarz św. Apolonii, przesunięty, aby zrobić miejsce dla wnęki z grobem św. Jacka i mniejszym ołtarzem. Dostęp dla wiernych do tak urządzonej kaplicy możliwy był tylko z nawy bocznej, schodami opartymi o mur kościoła – a więc podobnie jak obecnie, z tym że scho-

⁴⁸ *De inventione*, op. cit., s. 898.

⁴⁹ M. Szyma et al., *Przegroda chórowa*, op.cit., s. 814; K.J. Czyżewski, M. Szyma, M. Walczak, *Od króla do szewców*, op.cit., s. 67–99 (tu: s. 75).

8. Cyfrowy model rekonstrukcyjny kościoła Świętej Trójcy, pln. część lektorium z pierwszą kaplicą św. Jacka, widok od południa. Modelowanie Jacek Czechowicz wg chmury punktów (pomiar ArchiTube)

9. Cyfrowy model rekonstrukcyjny kościoła Świętej Trójcy, pn. część lektorium z pierwszą kaplicą św. Jacka, widok od zachodu. Modelowanie Jacek Czechowicz wg chmury punktów (pomiar ArchiTube)

dy musiały być znacznie bardziej strome i mniej wygodne od dzisiejszych, a platforma przed właściwą kaplicą (czyli wydzielona część lektorium) – węższa i nieco niższa od istniejącej empy. Pozostała część ganku lektorium funkcjonowała tak jak dotychczas, dostęp do niej zapewniały kręcone schody z kaplicy poniżej, a od mauzoleum św. Jacka oddzielała ją krata. Trzeba tu dodać, że Tomasz z Sycowa wspomina

10. Cyfrowy model rekonstrukcyjny kościoła Świętej Trójcy, stan po budowie I kaplicy św. Jacka (1543). Zestawienie przekroju podłużnego lektorium i kaplicy z obecną kaplicą św. Jacka. Modelowanie Jacek Czechowicz wg chmury punktów (pomiar ArchiTube)

o przysposobieniu grobu – czyli zapewne o odkuciu i zamontowaniu nagrobka – a także schodów, posadzek i krat żelaznych. Te prace można było wykonać dzięki donatorom, wśród których najznamienitszym i najhojniejszym był król Zygmunt I Stary. Władca ofiarował bowiem 100 florenów w gotówce na dokończenie kaplicy, podczas gdy biskup krakowski przekazał na ten cel 10 florenów, kapituła katedry krakowskiej – 20 florenów, a nieznaną skądinąd Jan Odrowąż – 25 florenów⁵⁰.

3. Nagrobek św. Jacka w jego pierwszej kaplicy

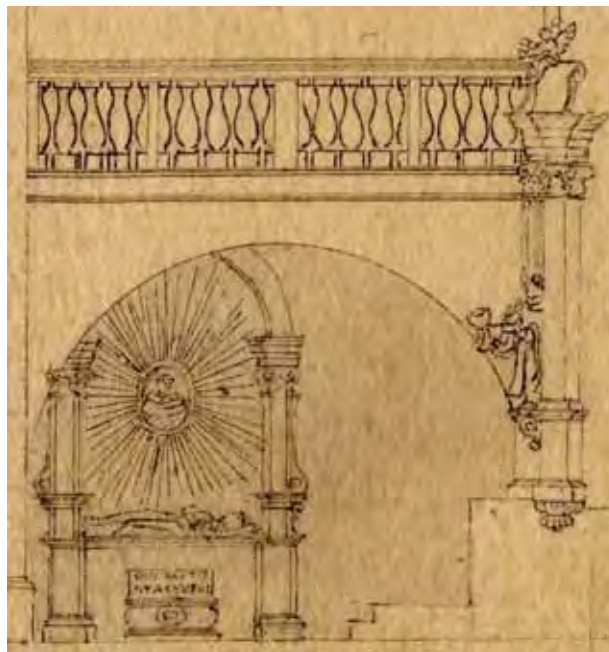
Płyta nagrobna Jacka Odrowąży przeznaczona do omówionej kaplicy przedstawia leżącego dominikanina z głową wspartą na lewym ramieniu i skrzy-

żowanymi nogami, trzymającego prawą ręką wielką księgę na wysokości ud. Wrażenie ruchu wzmagają dwie księgi spiętrzone jedna nad drugą i podłożone pod głowę i ramiona, które zdają się niestabilnym podparciem i nie wróżą długiego i spokojnego snu. Habit został ukształtowany bardzo dynamicznie i z dużą maestrią, szczególnie w przedniej części, gdzie przytrzymany jest książką na wysokości ud i ciasno oplata skrzyżowane nogi. Z tyłu tunika fałduje się na rozłożonej płasko kapie, co wzmacnia wrażenie naturalności i faktycznego ułożenia postaci na ustawionej ukośnie płycie. Choć bezpośrednim impulsem do jego powstania musiał być przełomowy w skali Rzeczypospolitej nagrobek króla Zygmunta I w kaplicy Zygmuntońskiej w katedrze na Wawelu (Bartolomeo Berecci, 1529–1531), to jednak ze względu na upozowanie jest on bliższy takim

⁵⁰ *De inventione*, op.cit., s. 897.

11. Cyfrowy model rekonstrukcyjny kościoła Świętej Trójcy, wnętrza pierwszej kaplicy św. Jacka, widok od zachodu; na wprost ołtarz mniejszy, za nim nagrobek św. Jacka, po lewej ołtarz większy kaplicy. Modelowanie Jacek Czechowicz wg chmury punktów (pomiar ArchiTube)

12. Jan Kanty Strożeczki, kościół Świętej Trójcy, przekrój podłużny z widokiem na północ, fragment: nagrobek św. Jacka pod schodami do jego kaplicy; przed 1850. Muzeum Krakowa, MHK-862-VIII-B

monumentom jak nagrobek biskupa krakowskiego Piotra Tomickiego, także w katedrze na Wawelu (Bartolomeo Berecci, 1532–1535), a w Italii – nagrobek arcybiskupa Rinalda Grazianiego w kolegiacie S. Stefano w Cotignoli, z 1532 roku, autorstwa Pietra Barilotta⁵¹.

Płyta stanowi unikatowy przykład przedkanonizacyjnego przedstawienia Jacka Odrowąża. Wskutek działań króla Zygmunta I papież Klemens VII w 1527 roku wydał zgodę na publiczne szerzenie kultu pierwszego przeora krakowskiego klasztoru dominikanów, w tym na wykonywanie jego wizerunków⁵². Herb Odrowąż u stóp odgrywa ważną rolę w prezentacji modelu, ale nie rozstrzyga o jego

identyfikacji. Przesadzają o tym obecność promieni wokół głowy i przedstawienie nieba z Bogiem Ojcem powyżej, niezgodne z ugruntowaną w sztuce sepulkrальной XVI wieku w Rzeczypospolitej, przejęte z rzeźby renesansowej w Rzymie tradycją ukazywania Matki Boskiej jako wstawienniczki zmarłych⁵³. Pojedyncze wiadomości o wczesnych przedstawieniach Jacka poświadczają, że jego świętość była podkreślana na różne sposoby; sam postulador procesu, brat Seweryn z Lubomla, jako naoczny świadek wspomina, że w 2 lutego 1591 roku Grzegorzowi XIV ofiarowany został portret Jacka ozdobiony złotem, a papież zdjął przed nim biret i przyklęknął, mówiąc: „Vere sancti hominis facies est”⁵⁴. W nagrobku zachowanym w Bochni najciekawsze niewątpliwie jest akcentowanie uczoności Jacka, co potem zostało zarzucone i nie pozostawiło śladów w ikonografii kształtowanej po kanonizacji⁵⁵. Wyjątkiem był nieza-

⁵¹ Carlo Grigioni, *Pietro Barilotto, scultore faentino del Cinquecento: la famiglia, la vita, l'opera, l'arte*, Faenza–Lega 1962, s. 74–76, tav. IV; Raffaella Zama, *Sull'arcivescovo Rinaldo Graziani OFM e l'iconografia dell'Immacolata Concezione in Romagna. Un mecenate per gli Zaganelli fra dispute e riforme del suo tempo*, „Romagna Arte e Storia”, 2015, t. 35, No 103, s. 74, il. 15.

⁵² S. Lubomlczyk, *De vita miraculis et actis*, op.cit., s. 233–235 (polski przekład: *Dokumenty do rozwoju kultu św. Jacka z XVI wieku*, tłum. i oprac. Anna Zajchowska, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła*, op.cit., s. 239–241). W obu przywołanych pracach także kolejne dokumenty Klemensa VII rozszerzające dopuszczalne formy kultu Jacka.

⁵³ Helena Kozakiewiczowa, *Rzeźba XVI wieku w Polsce*, Warszawa 1984, s. 61–63.

⁵⁴ S. Lubomlczyk, *De vita miraculis et actis*, op.cit., s. 319.

⁵⁵ Na ten temat por. Silla Zamboni, *La pala di san Giacinto di Ludovico Carracci e la capella della Natio Polonorum nella chiesa di san Domenico in Bologna*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, 1994, t. 110, s. 109–128. O popularności przedstawień św. Jacka w sztuce poza Polską, a przede

chowany alabastrowy nagrobek Odrowąza w kościele Świętej Trójcy, umieszczony w nawie północnej pod schodami do kaplicy świętego, przedstawiający leżącego Jacka z księgą pod głową. Rzeźba znana jest z lakonicznego opisu kościoła z lat 1820–1822⁵⁶ i z rysunku inwentaryzacyjnego kościoła autorstwa Jana Kantego Strożeckiego (il. 12).

Sposób przedstawienia Odrowąza na nagrobku w jego pierwszej kaplicy nawiązuje do wykształconej w XV wieku w Italii tradycji obrazowania zmarłych uczonych, którą reprezentują dzieła różnego typu i o różnym charakterze. Do najprostszych należą kompozycje, w których zmarły trzyma w dłoni księgę, często dużych rozmiarów i wyeksponowaną, jak w sławnych memoriach we florenckim S. Croce – Carla Marsuppiniego, 1454–1459 (Desiderio da Settignano), i Leonarda Bruniego, 1445–1450 (Bernardo Rossellino). W pierwszym przypadku rozbudowana struktura wbudowana w ścianę przytyka do grobu nakrytego kamienną płytą upamiętniającą ojca Carla – Gregoria Marsuppiniego (ok. 1455), także trzymającego na piersi wielką księgę⁵⁷. W tym samym franciszkańskim kościele znajduje się podobnie zakomponowana płyta brata Francesca Sansonego da Brescia, 1499/1500, autorstwa Giovanniego Francesca Rusticiego, a w pobliskim kościele dominikanów S. Maria Novella – płyta nagrobna Fra' Leonarda Datiego, 1425–1427, autorstwa Lorenza Ghibertiego⁵⁸.

wszystkim w Italii, pisali: Peter Birkner, *Beiträge zur Ikonographie des hl. Hyazinth*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte”, Bd 16: 1958, s. 111–136; Jan Sossalla, *Zobrazowanie św. Jacka we Włoszech jako wyraz jego kultu w Italii*, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej”, 1975, nr 9, s. 284–287; Roberto Fusco, *Ikonografia św. Jacka w dziełach wielkich mistrzów malarstwa włoskiego*, w: *Światło ze Śląska. 750. rocznica śmierci św. Jacka*, red. Waldemar Bulla, Krystian Kukowska, Bożena Pietyra, Katowice 2007, s. 127–149; idem, *Modelli iconografici giacintatni nelle pale d'altare in Italia fra tardo manieismo e la prima età baroca*, w: *Seminatore della Parola. San Giacinto Odrowąż apostoło del Nord Europa*, eds. Roberto Fusco, Arkadiusz Nocoń, Todi 2009, s. 51–89; Marek Walczak, *Between the Eternal City and Cracow: On the Origins of the Iconography of Saint Hyacinth of Poland OP (d. 1257)*, „Artibus et Historiae”, 2018, t. 39, No 78, s. 325–357.

⁵⁶ Inwentarz kościoła zakonnego i klasztoru Księży Dominikanów [...], Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie (dalej: APPDK), Kr 41, k. 8.

⁵⁷ Desiderio da Settignano, *Monumental Tomb of Carlo Marsuppini, 1454–1459*, <https://www.santacroceopera.it/en/catalogue-of-works/carlo-marsuppini-monumental-tomb-desiderio-da-settignano> (dostęp 23.01.2022).

⁵⁸ O tej grupie nagrobków w szerokim kontekście sztuki sepulkralnej por. Silvia Colucci, *Sepolcri a Siena tra*

W przypadku płyty nagrobnej Jacka ważniejsze wydają się jednak inne, dość wyraźnie zarysowane tradycje. Pierwsza z nich wywodzi się od nagrobków generałów zakonu dominikanów, pochowanych w chórze kościoła S. Maria sopra Minerva w Rzymie⁵⁹. Zachowały się tu trzy identycznie zakomponowane płyty Leonarda Mansuetiego, Salva Cassetty i Gioacchina Torrianiego, zmarłych w ostatnim dwudziestolecu XV wieku. Ojcowie ci mają głowy wsparte na podwójnych poduszkach, pod które położono grube książki, a opasłe woluminy leżą też w stosach w górnych częściach płyt, gdzie służą za podstawę dla tarcz herbowych, które obok inskrypcji pod stopami pozwalają na zidentyfikowanie zmarłych. Identyczną kompozycję zastosowano w płycie innego dominikańskiego hierarchy pochowanego w tym samym kościele, arcybiskupa Amalfiego Giovanniego de Giudicio (zm. 1484), a bardzo zbliżoną (wzbogaconą w półkolistą arkadę z muszlą) – w płycie nagrobnej Lorenza Valli (ok. 1457) w kościele S. Giovanni in Laterano, zachowanej we fragmencie, ale znanej z ryciny Tobiasa Fendta wydanej w roku 1574 roku⁶⁰. Z tego samego wydawnictwa, przygotowanego przez Fendta we współpracy z Seyfriedem Rybischem, znana jest płyta nagrobna Poggia Braccioliniego (zm. 1459) w rzymskim kościele S. Gregorio, na której ten wielki humanista opiera głowę i ramiona na dwóch książkach położonych na poduszce⁶¹.

Druga tradycja wywodzi się z nagrobków profesorskich w Padwie i Bolonii i jest szczególnie ważna w kontekście domniemanego udziału Padovana w pracach nad omawianą płytą nagrobną. W Padwie książki umieszczane były najczęściej pod stopami zmarłych, co egzemplifikują nagrobki prawnika Rainera degli Arsendi z Forlì (zm. 1358) w krużgankach (Chiostro della Magnolia) przy bazylice św. Antoniego w Padwie albo sławnego kanonisty kardynała Francesca Zabarellego w kaplicy

Medioevo e Rinascimento. Analisi storica, iconografica e artistica, Firenze 2003, szczególnie s. 94, 164.

⁵⁹ Carlo La Bella, „*Intra Chorum, primus sepelitur*”. *Le tombe quattrocentesche dei Maestri Generali dell'Ordine dei Predicatori a Santa Maria sopra Minerva*, w: *La scuola scultorea romana del Quattrocento*, eds. Claudio Crescentini, Sergio Risaliti, Roma 2018, s. 61–75; Marcin Fabiański, *Nagrobek biskupa Jana Konarskiego w katedrze na Wawelu*, *Ars Vetus et Nova*, t. 47, Kraków 2020, s. 64–65.

⁶⁰ Tobias Fendt, *Monumenta sepulcrorum cum epigraphis ingenio et doctrina excellentium virorum*, wyd. Crispin Scharffenberg, Wrocław 1574, pl. XXV.

⁶¹ Ibidem, pl. LII.

Matki Boskiej Cudownej przy katedrze (ok. 1417)⁶². W bazylice Il Santo zachowały się jednak nagrobki prawników z XV wieku, w których książki podłożono także pod poduszkę, na której spoczywa głowa zmarłego, a u wezłowia śmiertelnego łoża ustawiono grube woluminy oprawione w deski obciążone skórą i powiązane rzemiennymi paskami. Do tej tradycji miała nawiązywać płyta nagrobna wykształconego w Padwie, a działającego na dworach kilku kardynałów i kolejnych papieży w Rzymie humanisty Niccolò Perottiego, do której projekt (*modello*) autorstwa anonima ze szkoły ferraryjskiej (ok. 1480) został sprzedany w 2012 roku w domu aukcyjnym Sothebys⁶³. W czasach bliskich powstania pierwszej płyty nagrobnej Jacka Odrowąża w padewskiej bazylice umieszczono kilka spektakularnych popiersi nadwieszonych na ścianach, ukazujących uczonych wśród książek, pogrążonych w pracy. Upamiętniają one Antonia Trombette (1521–1524, Andrea Briosco), który prezentuje się między dwoma stosami woluminów, i Simona Ardea (ok. 1534), który na moment przerwał czytanie, a wielkie księgi są częściowo widoczne zza parapetu po obu jego stronach⁶⁴.

Przypisywana Padovanowi płyta więcej zawdzięcza tradycji bolońskiej, to w tym mieście rozpowszechniła się bowiem tradycja kładzenia książek pod głowy i ramiona zmarłych uczonych, egzemplifikowana przez dzieła w Museo Civico Medievale. Trzeba tu wymienić dwie niemal identycznie zakomponowane płyty upamiętniające Geremię Angelel-

lego (ok. 1417, być może Giovanni di Balduccio) z kościoła S. Bartolomeo oraz Bernardina Zambecarięgo (ok. 1424, Andrea da Fiesole) z kościoła S. Francesco, który pełnił funkcję nekropolii uniwersyteckiej⁶⁵. Zmarli zostali tu ukazani na poduszkach, w długich, obszernych togach z futrzanymi pelerynkami i w kapturach naciągniętych na głowy. Grube książki zostały wsunięte w zagłębienie między krawędzią płyty a ramionami, a w przypadku Angelelego – także pod głowę. Obaj zmarli mają też książki pod nogami na wysokości łydek, przy czym Zambecari – podobnie jak w opisanych wyżej nagrobkach w Padwie – stoi na grubym woluminie. Do tradycji tej nawiązuje zachowana tylko w górnej części płyta nagrobna Alessandra de Peruccianiego w krużgankach przy bazylice San Giovanni in Laterano w Rzymie, gdzie zmarły spoczywa na stosie rzuconych niedbale książek, wtłoczonych jakby na siłę między poduszkę a zagłębioną konchę w zwieńczeniu arkady⁶⁶. Jedyna różnica w przypadku analizowanych dzieł w Krakowie oraz w Italii polega na tym, że Jacek śpi, zgodnie z tradycją zapoczątkowaną przez nagrobek Zygmunta I Starego. Jednak i dla takiego rozwiązania można znaleźć wzór w bolońskich memoriach. W Museo Civico Medievale zachował się model (*bozzetto*) nagrobka niezidentyfikowanego uczonego z ok. 1540 roku, przedstawiający zmarłego leżącego na boku w pełnej naturalności pozie, z głową opartą na stosie książek⁶⁷. Trzeba tu też przypomnieć wzmiankowany już nagrobek arcybiskupa Rinalda Grazianiego w Cotignoli, na którym zmarły leży na „podkładzie” z równo rozłożonych książek⁶⁸.

Pierwsza kaplica św. Jacka, wzniesiona przez dominikańskich konwersów, reprezentowała zapewne przyzwoity poziom budowlanego rzemiosła. Pod względem architektonicznym mogła być dziełem w najlepszym razie przeciętnym. Niezwykła była za to jej lokalizacja – na piętrze lektorium, które specjalnie w tym celu skomunikowano schodami z „kościółem laików”. Nie udało się nam znaleźć podobnego przykładu położenia kaplicy z grobem kandydata na ołtarze. Autorem tego unikatowego – jak się wydaje – pomysłu był Tomasz z Sycowa albo

⁶² Franco Benucci, Giulia Foladore, *‘Iscrizioni parlanti’ e ‘iscrizioni interpellanti’ nell’epigrafia medievale padovana*, „Padua Working Papers in Linguistics”, 2008, No 2, s. 65.

⁶³ <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2012/so-baroni-n08857/lot.80.html> (dostęp 23.01.2022).

⁶⁴ Francesca De Gramatica, „*Anticamente moderni e modernamente antichi*”. *I grandi nella storia della scultura veneta rinascimentale*, w: *Rinascimento e passione per l’antico. Andrea Riccio e il suo tempo*, eds. Andrea Bacchi, Luciana Giacomelli, Trento 2008, s. 165–168; Jeremy Warren, *The Grandi in the Intellectual Context of Renaissance Padua. New Attributions*, w: *Carvings, Casts & Collectors. The Art of Renaissance Sculpture. Papers of the First Conference in the 10-year Robert H. Smith Renaissance Sculpture Programme of Educational and Scholarly Events Held at the Victoria and Albert Museum, 12–13 November 2010*, eds. Peta Motture, Emma Jones, Dimitrios Zikos, London 2013, s. 107–108; Luca Siracusano, *Scultura a Padova: 1540–1620 circa Monumenti e ritratti*, Tesi di dottorato, <http://eprints-phd.biblio.unitn.it/1245/2/2.pdf>, s. 19–22, il. 8, 11, kat. 8.5 (dostęp 23.01.2022).

⁶⁵ <https://collezioni.genusbononiae.it/products/dettaglio/10884> (dostęp 23.01.2022).

⁶⁶ Carlo La Bella, *Lastre tombali quattrocentesche: appunti sulla fortuna romana della tomba Crivelli di Donatello*, „Studi Romani”, 2005, Vol. 53, No 3–4, s. 512–514, tav. XXXI; M. Fabiański, *Nagrobek biskupa Jana Konarskiego*, op.cit., s. 62, 63, il. 56.

⁶⁷ <http://www.museibologna.it/arteantica/percorsi/98214/id/98139/oggetto/98124> (dostęp 23.01.2022).

⁶⁸ Por. przyp. 51.

ktoś z jego otoczenia. Bardzo prosta architektura kaplicy stanowiła oprawę dla znakomitego artystycznie nagrobka św. Jacka, wyróżniającego się także ciekawą ikonografią, którego wykonanie powierzono jednemu z najlepszych rzeźbiarzy działających ówczesnie w Polsce.

4. Dzieje drugiej kaplicy św. Jacka

W latach 1581–1583 na miejscu pierwszej kaplicy św. Jacka powstała druga, znacznie obszerniejsza, która również się nie zachowała, ponieważ w XVII wieku została zastąpiona w kolejną (obecną, trzecią). W drugiej kaplicy znalazł się nowy, niezwykle okazały alabastrowy nagrobek świątobliwego dominikanina.

Informacje o okolicznościach powstania drugiej kaplicy czerpiemy z trzech wzmiankowanych już źródeł: rękopisu *Novae capelle et altarium erectio* brata Seweryna z Lubomla⁶⁹, łacińskiego *Żywota św. Jacka*, spisane go przez tego samego autora i wydane go w Rzymie w 1594 roku⁷⁰, oraz polskiego przekładu (czy ściślej: polskiej parafrazy) tegoż utworu, którego dokonał Antoni Grodzicki i który ukazał się drukiem w Krakowie w 1595 roku⁷¹. Nagrobek został stosunkowo dokładnie opisany przez Gianpaola Mucantego, który jako sekretarz legata papieskiego Enrica Gaetaniego odwiedził Kraków latem 1596 roku⁷². Kaplica i nagrobek są wreszcie wzmiankowane w pamiętnikach Martina Grunewega – gdańszczanina, konwertyty i dominikanina, który wspominał o nich w związku ze swoim pobylem w Krakowie w 1583 roku, a zatem w roku ukończenia budowy kaplicy (Gruneweg aktualizował swoje zapiski, aczkolwiek wybiórczo, do początku XVII wieku)⁷³. Rozmaite informacje istotne dla dziejów grobu św. Jacka pod koniec XVI i na początku XVII stulecia znaleźć można także w szeregu innych źródeł, m.in. na tablicy wmurowanej obok wejścia do obecnego oratorium (il. 13)⁷⁴ i w protokołach posiedzeń rady konwentu⁷⁵.

⁶⁹ *Novae capelle*, op.cit.; S. Lubomlczyk, *Wzniesienie nowej kaplicy i ołtarzy*, op.cit.

⁷⁰ S. Lubomlczyk, *De vita miraculis et actis*, op.cit.

⁷¹ A. Grodzicki, *O żywocie*, op.cit.

⁷² *Itinerario in Polonia del 1596 di Giovanni Paolo Mucante cerimoniere pontificio (Parte prima: Cracovia)*, ed. Jan W. Woś, *Fonti e Studi di Storia Legislativa e Tecnica degli Archivi Moderni*, t. 18, Roma 1981, s. 49–54.

⁷³ *Die Aufzeichnungen des Dominikaners Martin Gruneweg*, op.cit., s. 808–809.

⁷⁴ L. Lepszy, S. Tomkowicz, *Kraków, kościół i klasztor oo. Dominikanów*, op.cit., s. 24–25.

⁷⁵ *Liber consiliorum Con[ven]tus Cracov[iensis] SS^e Trinitatis ab Anno Domini 1596*, APPDK, Kr 10; *Liber se-*

13. Kraków, kościół Świętej Trójcy, tablica przy wejściu do kaplicy św. Jacka. Fot. Daniel Podosek

Kluczową rolę w powstaniu drugiej kaplicy odegrał polski prowincjał dominikanów Melchior Głejkiewicz z Mościsk, który w czasie pobytu w Rzymie w 1580 roku uzyskał pozwolenie Grzegorza XIII na poszukiwanie dokumentacji pierwszego krakowskiego procesu informacyjnego, zaginionej podczas Sacco di Roma⁷⁶. Jak relacjonuje Antoni Grodzicki:

Chciał tedy [Melchior z Mościsk] zarazem przyja-chawszy [do Krakowa], kaplice naonczas barzo ściśłą rozszerzyć y ozdobić, także też Ołtarz, wedle przystoyności wystawić ozdobniey: By mu stare lata iego dopuściły. Lecz iż sam tego w starości swey, dokazać niemógł: zlecił to (iako młodemu) Oycu Sewerinowi, na ten czas Kaznodziei Krakowskiemu, który nie leni-wie za łaską Bożą w tey sprawie postępując, za szczerobliwością y iałmużnami znacznymi, wielu ludzi nabożnych. Naprzód tę kaplicę sklepu przyczyniwszy

cundus consilioru[m] patru[m] in Conven[to] Cracov[ien-si] Præd[icatorum] SS^e Trinitatis [1616–1684], APPDK, Kr 11.

⁷⁶ A. Grodzicki, *O żywocie*, op.cit., s. 329–330; Z. Obe-rtyski, *Dzieje kanonizacji św. Jacka*, op.cit., s. 122.

rozszerzył, potem też y ołtarz, (gdzie kości świętego Jacinka leżą) nowy zbudował, tym sposobem, że iest w nim dwanaście słupow albo filarów, przystoiny wysokości, złotem wedle potrzeby ozdobionych, z Alabastru białego y niemało też inszych figur albo postaci rzezaných świętych Bożych, z inszymi ozdobami, tak iako potrzeba, y przystoynosc sama ukazywała, stanęło⁷⁷.

Dalej autor zacytował – w oryginale łacińskim i polskim przekładzie – teksty na tablicach rozmieszczonych z przodu i z tyłu ołtarza⁷⁸.

Ukończenie grobu zbiegło się ze szczęśliwym powrotem z wojny Stefana Batorego do Krakowa w 1583 roku, po którym nastąpiło wielkie wesele Jana Zamoyskiego z Gryzeldą Batorówną, powiązane z uroczystościami triumfalnymi ku czci króla. Widziano w tym oczywiście zrządzenie Opatrzności. Wzmianka o zwycięstwach Batorego znalazła się również w inskrypcjach rozmieszczonych na bokach Jackowego mauzoleum („Gdy naprzód Stephan wielki Polakom królował, ten który Moskwici-na pysznego zwojował”)⁷⁹.

Translacja relikwii św. Jacka do nowego ołtarza alabastrowego, zbudowanego przez brata Seweryna Lubomłczyka (zw. Roxolanusem) sumptem kasztelanowej Katarzyny Wapowskiej⁸⁰, odbyła się w uroczystość świętych Piotra i Pawła, czyli 29 czerwca 1583 roku. Obecni byli przy tym akcie dostojnicy najwyższej rangi: królowa Anna Jagiellonka, nuncjusz Alberto Bolognetti, kardynał Andrzej Batory, biskup krakowski Piotr Myszkowski, biskup płocki Piotr Dunin Wolski, biskup przemyski Jan Boczkowski, biskup kamieniecki Marcin Białobrzski, kapituła krakowska, marszałek wielki koronny Stanisław Opaliński, kanclerz Jan Zamoyski⁸¹. „Wielebni Oy-cowie [...] ze wszystką Bracią [...] kości świętego Jacinka uczciwie przenieśli, które potem od nich wzięwszy [...] Biskupi, w Ołtarzu Alabastrowym

położyli y zapieczętowali⁸². Uczyniono to kości świętego Jacinka z boku, gdzie były w trunience drzewnianey, z żelazem zewsząd oprawioney, y zamknioney, przełożywszy do trumienki Cynowey, na ktorey był ten napis wyrity”, co stwierdza stosowny dokument biskupa Piotra Myszkowskiego⁸³.

W nowej kaplicy powtórzono dyspozycję relikwii z poprzedniego sanktuarium: osobno złożono ciało, a osobno rękę świątobliwego dominikana⁸⁴. Większość kości spoczęła więc w skrzyni alabastrowej pod mensą ołtarzową („tam w Ołtarzu Alabastrowym zamknąwszy y zapieczętowawszy, zostawiliśmy”⁸⁵), kość ramieniowa zaś – w sarkofagu wyniesionym wysoko ponad cokół, do którego przylegał ołtarz: „To też trzeba wiedzieć, że ramię świętego Jacinka osobno na wierzchu w tymże ołtarzu, dla pewnych przyczyn iest schowane”⁸⁶. Sam ołtarz został konsekrowany 7 sierpnia 1583 roku (wspomnienie św. Dominika) przez biskupa sufragana krakowskiego Jakuba Milewskiego. W mensie umieszczono relikwie świętych: Stanisława, Floriana, Tomasza z Akwinu, Jacka i Seweryna⁸⁷.

Dzięki Grunewegowi wiemy, że w kaplicy znalazł się jeszcze jeden ołtarz, który pomieścił kości świątobliwego biskupa Wita, co znów było nawiązaniem do wcześniejszego sanktuarium⁸⁸. Odmienne było jednak wezwanie tego ołtarza, poświęconego teraz św. Piotrowi z Werony, męczennikowi. Ołtarz o takim *patrocinium* należał zapewne do najstarszych w kościele, a jego metryka mogła sięgać nawet XIII wieku⁸⁹. Pierwotnego usytuowania nie znamy; po wzniesieniu bazylikowego korpusu nawowego znalazł się na piętrze lektorium, gdzie uposażano go w latach 1409, 1449 i 1573⁹⁰. Następnie przesunięto go do drugiej kaplicy św. Jacka, skąd po jej zburzeniu (XVII w.) został wyprowadzony do korpusu kościoła, gdzie stanął przy drugim od wschodu filarze międzynawowym po stronie północnej i gdzie dostrwał do feralnego pożaru w 1850 roku. Umieszczenie ołtarza w drugiej kaplicy św. Jacka było z jednej

⁷⁷ A. Grodzicki, *O żywocie*, op.cit., s. 330–331.

⁷⁸ Ibidem, s. 331–338.

⁷⁹ Ibidem, s. 334.

⁸⁰ Jan Rogula, *Katarzyna Wapowska – wielka dobrodzieja kościoła na ziemi dynowskiej w XVI wieku*, w: *Problemy ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego Pogórza Dynowskiego w aspekcie zrównoważonego rozwoju turystyki*, red. Jan Krupa, Krzysztof Szpara, Dynów 2019, s. 107–124.

⁸¹ APPDK, sygn. Kr 10, k. 1v. [6]; A. Grodzicki, *O żywocie*, op.cit., s. 339–344; Pisma Wawrzyńca Teleżyńskiego, Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk (dalej: BK PAN), sygn. BK00093, k. 205v.

⁸² A. Grodzicki, *O żywocie*, op.cit., s. 340.

⁸³ Ibidem, s. 341.

⁸⁴ Ibidem, s. 328: „Także też świętości ś. Jacinka są zamknięte w wtórym ołtarzu, na dole ołtarza, w skrzyneczce przystoiny. Ale kość ramienia iego w kamieniu w tyle ołtarza, osobno iest zamknięta”.

⁸⁵ Ibidem, s. 342.

⁸⁶ Ibidem, s. 343.

⁸⁷ Ibidem, s. 343–344.

⁸⁸ *Die Aufzeichnungen des Dominikaners Martin Gruneweg*, op.cit., s. 809–811.

⁸⁹ M. Zdanek, *Kaplice i ołtarze*, op.cit., s. 112.

⁹⁰ Ibidem, s. 117–118.

strony konsekwencją równoczesnego zburzenia lektorium, a z drugiej – szczególnego związku z kultem zakonnika. Na ołtarzu umieszczona była bowiem alabastrowa figura Marii z Dzieciątkiem (obecnie przechowywana w katedrze w Przemyślu, a pierwotnie część większego alabastrowego retabulum), uratowana – jak chciała tradycja wykształcona w toku XVI wieku – przez św. Jacka w 1241 roku z kościoła dominikańskiego w Kijowie, napadniętego przez Tatarów⁹¹.

Trzeba podkreślić, że uhonorowany w tak okazały sposób brat Jacek Odrowąż wciąż nie był oficjalnie ogłoszony świętym Kościoła katolickiego. Dopiero kanonizacja w Rzymie 17 kwietnia 1594 roku zmieniła ten stan rzeczy⁹². Nie bez znaczenia dla pomyślnego zamknięcia sprawy przez Klemensa VIII była zapewne wizyta przyszłego papieża, wówczas nuncjusza apostolskiego Hipolita Aldobrandiniego, w omawianej kaplicy 15 sierpnia 1588 roku⁹³. Dzięki sankcji kanonicznej można było dokonać 2 kwietnia 1595 roku (niedziela przewodnia) elewacji szczątków nowo kreowanego świętego. Kardynał Jerzy Radziwiłł w obecności Zygmunta III wyjął z grobu i umieścił w osobnym relikwiarzu partykulę ramienia. Świadcami uroczystości byli również: królowa Anna Austriaczka, legat papieski Germanico Malaspina, arcybiskup lwowski Jan Dymitr Solikowski, biskup łucki Bernard Maciejowski, biskup kamieniecki Paweł Wołucki, biskup przemyski Wawrzyniec Goślicki, wojewoda lubelski i starosta krakowski Mikołaj Zebrzydowski, wojewoda krakowski Mikołaj Firlej, wojewoda poznański Hieronim Gostomski, wojewoda sandomierski Jerzy Mniszech oraz wojewoda łęczycki Stanisław Miński. Kazanie wygłosił o. Seweryn Lubomlczyk⁹⁴.

Inskrypcja na marmurowej tablicy przy wejściu (il. 14) odnotowuje najważniejsze wydarzenia związane z kultem św. Jacka i miejscem tego kultu, poczynając od 1524 roku. Napis eksponuje zasługi Seweryna Lubomlczyka zarówno w staraniach o zatwierdzenie kultu u papieża (Sykstusa V, Urbana VII, Grzegorza XIV, Innocentego IX i Klemensa VIII), jak i przy urządzaniu grobu świętego:

⁹¹ Krzysztof J. Czyżewski, Marcin Szyma, Marek Walczak, „Madonny Jackowe”. *Kultowe i artystyczne aspekty alabastrowych figur w Krakowie, Przemyślu i Lwowie*, „Rocznik Krakowski”, T. 85: 2019, s. 49–106.

⁹² Z. Obertyński, *Dzieje kanonizacji św. Jacka*, op.cit., s. 79–172.

⁹³ Ibidem, s. 132.

⁹⁴ Ibidem, s. 168.

14. Kraków, kościół Świętej Trójcy, kopuła kaplicy św. Jacka i klatka schodowa na główny strych kościoła, widok na dachu nawy północnej. Fot. Daniel Podosek

[...] cuius ossa sacratissima in hoc altari suo nomini per p. magistrum Severinum, constructo et dicato, stannea et alabastrina teca invulsa in pace requiescunt in eidem altaris superiori parte sub imagine s. Iacincti, alabastrina supine posita, ossa beati Vitti confessoris episcopi Lubecensi ex eodem ordine assumpti, quae ex loco sepulturae a Petro de Gamratis [...] una cum ossibus sancti Iacincti sublevata et separatim in altari sanctae Crucis recondita fuere anno autem Dni 1595 die quinta Aprilis, procurante eodem p. magistro Severino per illustrissimum et reverendissimum principem d.d. Georgium Radzivil episcopum Cracoviensem, et Sanctae Romanae Ecclesiae cardinalem [...], in locum unde brachium s. Iacincti reliquiario argenteo condendum acceptum est, honorificentissime in teca stanea sigilis commonita, deposita Christistifidelium, pia devotione venerant ad majorem Dei, sanctorumque gloria ex voto posuit⁹⁵.

Jak widać, tablica powstała na pamiątkę umieszczenia obok relikwii ramienia św. Jacka doczesnych szczątków wspomnianego już Wita, przeniesionych do grobu Odrowąża – jak wiadomo ze wzmianki u Grunewega – z sąsiedniego ołtarza św. Piotra⁹⁶. Trzeba w tym widzieć promocję kultu kolejnego „własnego” (z punktu widzenia dominikanów) kandydata na ołtarze. Translacji dokonano na skutek listownej interwencji kurii generalnej zakonu z 11 lipca 1594 roku⁹⁷. Zdeponowanie relikwii rzekomego biskupa lubuskiego w sarkofagu, na którym spo-

⁹⁵ L. Lepszy, S. Tomkowicz, *Kraków, kościół i klasztor oo. Dominikanów*, op.cit., s. 24–25. Dr Annie Markiewicz dziękujemy za pomoc w odczytaniu tekstów łacińskich.

⁹⁶ M. Miławicki, *Biskup litewski Wit*, op.cit. s. 147–167.

⁹⁷ Ibidem, s. 165.

czywała leżąca figura św. Jacka, stało się wkrótce przyczyną omyłkowej identyfikacji tej figury z błogosławionym Witem, czego świadectwem jest relacja Mucantego⁹⁸.

W związku z rosnącym kultem – nie tylko w Polsce, lecz także w całym łacińskim chrześcijaństwie – zwiększało się także zapotrzebowanie na relikwie św. Jacka. Zapewne to było przyczyną kolejnego otwarcia grobu. W nocy 21 lutego 1606 roku, po uderzeniu w dzwony, przy zamkniętych drzwiach kościoła⁹⁹, za zgodą papieża Pawła V nuncjusz apostolski Klaudiusz Rangoni dokonał podniesienia relikwii:

[...] eleuatum est caput S. Jacincti pro coventu SS. Trinitatis Cracoviensi perpetuo man[...] in theca argentea in ludendum et ramus manus dextra pro Conventu Warsoviensi et alter pro Conventu Cracoviensi et manus <articulus digiti maioris> pro Serenissimo Rege Poloniae Sigismundo supradicto praeterea costa una distribuenda per Ecclesias Dei, dispersam per diversis orbis terrae partes costa et alia pars pro eodem Illustrissimo Nuncio Apostolico, collocanda partim in sua Ecclesia, partim in aliis locis decentibus.

Nuncjusz ubrany pontyfikalnie zaintonował uroczysty śpiew konwentu i uroczystą muzykę¹⁰⁰.

Dnia 4 kwietnia 1615 roku odbyło się posiedzenie kapituły w sprawie budowy nowej kaplicy św. Jacka sumptem Zofii z Sienna Stadnickiej „secundum Architectorum commensurationem <et exemplar> procurante R.P.F. Antonio Radkowski p[raedicatore] generali et Priore Praem[isliensi], cum quo, etiam famatus Andreas Jastrzabek murator et ciuis Cracoviensis fecit suffic[ien]tem non absque scitu et consensu maioris partis Reverendorum Patrum in Novembre anni 1614 contractus et intercisam et tandem placuit Reverendis Patribus [...] et dispositio dictae capellae”¹⁰¹. Uroczyste przeniesienie relikwii świętego do nowej kaplicy nastąpiło 31 stycznia 1618 roku. Na Rynku odbyła się procesja z udziałem wszystkich zakonów i konfraterni; czterech jezuitów ubranych w ornaty niosło z innymi zakonnikami sarkofag. Gdy procesja przechodziła przez kościół św.

Barbary, „ossa Sancti ante aram magnam, in ampla mensa pulchre exornata, variisque luminibus et suffitibus instructa, erant deposita”. Krótką mowę na cześć świętego wygłosił o. Fryderyk Szembek¹⁰².

Kres grobowcowi wzniesionemu przez Seweryna Lubomłczyka przyniosły problemy ze statyką kaplicy św. Jacka. W aktach posiedzeń kapituły z 24 stycznia 1629 roku czytamy:

Factum est consilium RR. PP. circa duo puncta. Primum circa erectionem novae tumbae Sancti Hyacinthi; quandoquidem modernum sepulchrum cum altari eiusdem capellae, adeo sua mole et gravi pondere aedificio totius capellae Sancti Hyacinthi obesse videtur ut nisi in tempore in minorem formam redigatur, timendum sit ne tota tandem corruat fabrica et labatur. De consilio itaque in hac arte peritorum et suadente ipsa ratione, visum est RR. PP. Ut **de novo sepulchro in minori compendio elegantiori tamen et politiori construendo** [wyr. aut.], cum artifice D[omi]no Antonio et Andrea Castelli fratribus videlicet (qui Capellam Ill[ustrissi]mi D.D. Ducis de Zbarsz, pronunc erigunt) tractetur, et tandem concludatur, omni meliori modo et forma etc.¹⁰³

Zapis wskazuje nie tylko na techniczne, lecz także na estetyczne motywacje decyzji o rozebraniu dotychczasowego grobowca i postawieniu mniejszego, bardziej eleganckiego.

5. Relikty i rekonstrukcja drugiej kaplicy św. Jacka

W sprawie architektury drugiego sanktuarium św. Jacka wypowiedział się dotąd jedynie Jerzy Z. Łoziński¹⁰⁴. Jego zdaniem obecna trzecia kaplica, którą datował na lata 1614–1625, powstała w wyniku przebudowy poprzedniczki, której mury zostały w pełni zachowane i otrzymały jedynie nowe oblicowanie od zewnątrz i od wewnątrz. Hipoteza ta bazuje na założeniu, że alabastrowy nagrobek św. Jacka aż do rozbioru w 1629 roku znajdował się stale w tym samym miejscu, w którym niespełna pół wieku wcześniej został ustawiony na polecenie Seweryna Lubomłczyka. Był to wniosek wyprowadzony przez Łozińskiego wyłącznie z milczenia źródeł w sprawie demontażu pomnika i ustawienia go w nowym miejscu. Wszystkie przekazy dotyczące powstania

⁹⁸ *Itinerario in Polonia*, op. cit.

⁹⁹ Jan Wielewicki, *Dziennik spraw domu zakonnego oo. jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1600 do r. 1608 (włącznie)*, Scriptores Rerum Polonicarum, t. 10, Kraków 1886, s. 114.

¹⁰⁰ APPDK, sygn. Kr 10, k. 1r.; BKPAN, sygn.. BK00093, op. cit., k. 206r..

¹⁰¹ APPDK, sygn. Kr 10, k. 37v.

¹⁰² J. Wielewicki, *Dziennik spraw domu zakonnego*, op.cit., s. 228.

¹⁰³ APPDK, Kr 11, k. 90v.

¹⁰⁴ J.Z. Łoziński, *Grobowe kaplice*, op. cit., s. 148–150.

trzeciej kaplicy, które badacz przytoczył, podkreślają rozległy zakres robót. Fakt, że kamieniarz Andrzej Jarząbek przedstawiał konwentowi model („exemplar”) nowej kaplicy, zwroty w rodzaju „aedificatio novae capellae”, „constructio et exornatio capellae”, „capellam de novo rededificavit”, a wreszcie skala przeznaczonych na ten cel donacji prowadzą – naszym zdaniem – do przeciwnego wniosku niż ten wysnuty przez Łozińskiego: trzecia kaplica św. Jacka jawi się w ich świetle jako całkowicie nowa konstrukcja. Jej budowa nastąpiła pomiędzy kwietniem 1615 roku, kiedy pozytywnie oceniono model, a styczniem 1618 roku, kiedy umieszczono w niej relikwie św. Jacka. Przekaz o translacji relikwii, nieznanym Łozińskiemu, wskazuje, że przez jakiś czas znajdowały się poza kaplicą i nagrobkiem, co najłatwiej wyjaśnić prowadzeniem robót także przy tym ostatnim (np. ustawieniem go w nowym miejscu). W czerwcu 1618 roku stwierdzono, że kaplica, choć wybudowana, nie została właściwie wykończona¹⁰⁵. Nie dziwi zatem, że prace późniejsze miały charakter wyłącznie wykończeniowy i obejmowały m.in. ozdobienie wnętrza malowidłami Tomasza Dolabeli oraz pokrycie kopuły mosiężnymi dachówkami („tegula aerea”). Trwały co najmniej do 1627 roku, kiedy wpłynęła ostatnia darowizna na dach budowli.

Do dzisiejszej kaplicy św. Jacka przylega od zachodu klatka schodowa prowadząca z poddasza nawy północnej na główny strych kościoła (il. 14). Jest to konstrukcja dziewiętnastowieczna, umieszczona jednak w miejscu, w którym już w połowie XIII wieku znajdował się jakiś pion komunikacyjny o nieznanym kształcie, umożliwiający dostanie się na strych nad ówczesnym chórem (który był niższy niż obecny). W związku z przebudową kościoła w XIV stuleciu pierwotna klatka schodowa została zastąpiona nową: wyższą, kolistą, mieszczącą kręcone schody. Dolne partie tej konstrukcji zachowały się do dziś integralnie, w przedsionku zakrystii publicznej (wydzielonym z dawnej kaplicy NMP i Trzech Króli, później św. Piusa)¹⁰⁶.

W najniższej części dziewiętnastowiecznej klatki schodowej prowadzącej na strych nad chórem i nawą oglądać można m.in. górne partie zachodniego muru kaplicy św. Jacka (jego ściany tarczowej) i zachodnią część północnej elewacji chóru (il. 15). Na tej ostatniej widać fragment trzynastowiecznego okna oraz ślady skucia kolistej klatki schodowej z XIV

wieku. Poniżej archiwolty okna, w jego ościeżu i sąsiednim murze, widnieje nasada drugiego, niższego łuku (il. 16–18). Zwrócili na niego uwagę Waldemar Niewalda i Magdalena Goras, którzy uznali go za relikw pierwowzoru okna chóru¹⁰⁷. Jest on jednak wkuty w trzynastowieczne ościeże, które w czasie tej samej akcji zostały poniżej łuku otynkowane. Co więcej, tynk pokrywający ościeże wykazuje ślady „zawinięcia” (przejścia na prostopadłą płaszczyznę – podniebie sklepienia, il. 18) w miejscu, gdzie został skut. Opisane relikty należały do większej konstrukcji, która rozciągała się zarówno na wschód, jak i na północ. Ich położenie na wysokości pendentywów kopuły dzisiejszej kaplicy św. Jacka wskazuje, że są one pozostałością wnętrza istniejącego przed budową obecnego sanktuarium pierwszego polskiego dominikanina. Są to zatem szczątki nasady sklepienia w południowo-zachodnim narożu kaplicy zbudowanej przez Seweryna Lubomłczyka oraz część rozglifionego ościeża gotyckiego okna, która znalazła się wewnątrz tej kaplicy (na jej południowej ścianie). Oba elementy zachowały resztki wyprawy tynkiem, bez warstwy malarskiej.

Gabaryty kaplicy św. Jacka we wszystkich fazach jej budowy były uzależnione od rozmiarów i konstrukcji sąsiednich, niżej położonych pomieszczeń. Z ograniczeniami tymi uporał się dopiero Andrzej Jarząbek przy budowie trzeciej kaplicy dzięki wzniesieniu skomplikowanych konstrukcji odciażających (widocznych na strychu krużganka), przypór oraz gurtów sklepiennych w krużganku i kaplicy Trzech Króli. Można założyć, że zachodnia ściana drugiej kaplicy św. Jacka wspierała się na „bębnie” klatki schodowej z XIV wieku oraz na (częściowo) na opłaszczowaniu wschodniego muru nawy północnej (związanej z pierwszą kaplicą św. Jacka) i dobiegała do ukośnej przypory korpusu nawowego kościoła. Ściana ta byłaby zatem przesunięta na zachód względem analogicznego elementu obecnej kaplicy. Nie wydaje się prawdopodobne, by druga kaplica sięgała aż tak daleko na wschód jak trzecia, czyli była dłuższa od dzisiejszej kaplicy. Jeśli weźmiemy to pod uwagę oraz będziemy pamiętać o naturalnej tendencji do uzyskania maksymalnej powierzchni użytkowej (nawet kosztem symetrii – zwłaszcza w tak ciasnym wnętrzu), możemy przyjąć,

¹⁰⁵ APPDK, Kr 11, k. 29.

¹⁰⁶ Por. A. Bojęś-Białasik et al., *Krakowski kościół Świętej Trójcy*, op.cit.

¹⁰⁷ Waldemar Niewalda, Magdalena Goras, „Sprawozdanie z badań architektonicznych związanych z sondazowym wykopem archeologicznym w południowym ramieniu krużganka przy narożniku korpusu nawowego kościoła Świętej Trójcy”, Kraków 2013, mps w arch. WUOZ w Krakowie.

15. Kraków, kościół Świętej Trójcy, wewnątrz klatki schodowej na główny strych kościoła. Po lewej mur kaplicy św. Jacka, na wprost zachodni kraniec północnej elewacji chóru z reliktem okna z poł. XIII w., po prawej przejście na strych nad nawą północną. Fot. Daniel Podosek

16. Kraków, kościół Świętej Trójcy, wewnątrz klatki schodowej na główny strych kościoła. Ościeże okna chóru z poł. XIII w. z wkutym oparciem sklepienia drugiej kaplicy św. Jacka. Fot. Daniel Podosek

17. Kraków, kościół Świętej Trójcy, wewnątrz klatki schodowej na główny strych kościoła. Relikt oparcia sklepienia drugiej kaplicy św. Jacka wcuty w ościeże okna chóru z poł. XIII w. Po prawej lico muru skute przy usuwaniu kolistej klatki schodowej z XIV w. Fot. Daniel Podosek

18. Kraków, kościół Świętej Trójcy, wewnątrz klatki schodowej na główny strych kościoła. Widoczne: relikty oparcia sklepienia drugiej kaplicy św. Jacka wkuty w ościeże okna, wtórne otynkowanie ościeża poniżej nasady sklepienia, po lewej mur obecnej kaplicy św. Jacka. Fot. Daniel Podosek

że wschodni mur drugiej kaplicy stanął nad żebrem jarzmowym rozdzielającym zachodnie i środkowe przęsło kaplicy NMP i Trzech Króli oraz nad pachą sąsiedniego ku wschodowi sklepienia (il. 19, 20). Z przypuszczeniem tym zgodna jest rekonstrukcja geometrii przekrycia drugiej kaplicy jako sklepienia krzyżowego o lekko spłaszczonym łuku, oparta na laserowej i fotogrametrycznej inwentaryzacji opisanych wyżej reliktyw architektonicznych. Przebieg muru północnego kaplicy uwarunkowany był przebiegiem podziału pomiędzy krążankiem a kaplicą NMP i Trzech Króli.

6. Alabastrowy nagrobek św. Jacka

W 1949 roku Krystyna Sinko-Popielowa postawiła hipotezę, że partie architektoniczne i rzeźbiarskie nagrobka św. Jacka z jego drugiej kaplicy przetrwały do dzisiaj w stallach w prezbiterium kościoła św. Idziego w Krakowie¹⁰⁸ (il. 21 A–E). Kościół ten u schyłku XVI wieku stał się wyłączną własnością krakowskich dominikanów¹⁰⁹. Warto pamiętać, że kamienne ławy chórowe stanowiły w polskich warunkach ewenement¹¹⁰. Stalle wzniesiono z alabastru,

¹⁰⁸ Krystyna Sinko-Popielowa, *Zaginiony nagrobek św. Jacka w Krakowie*, „Prace Komisji Historii Sztuki”, T. 9: 1948, s. 65–88.

¹⁰⁹ Robert Świętochowski, *Proces Uniwersytetu Krakowskiego z dominikanami o prebendy i kościół św. Idziego w Krakowie (1591–1595)*, „Studia Historyczne”, 1968, t. 11, nr 2, s. 213–223.

¹¹⁰ W Krakowie można wskazać jedynie stalle rodzin Montelupich i Cellarich w prezbiterium kościoła Mariackiego, wykonane z wapienia pińczowskiego.

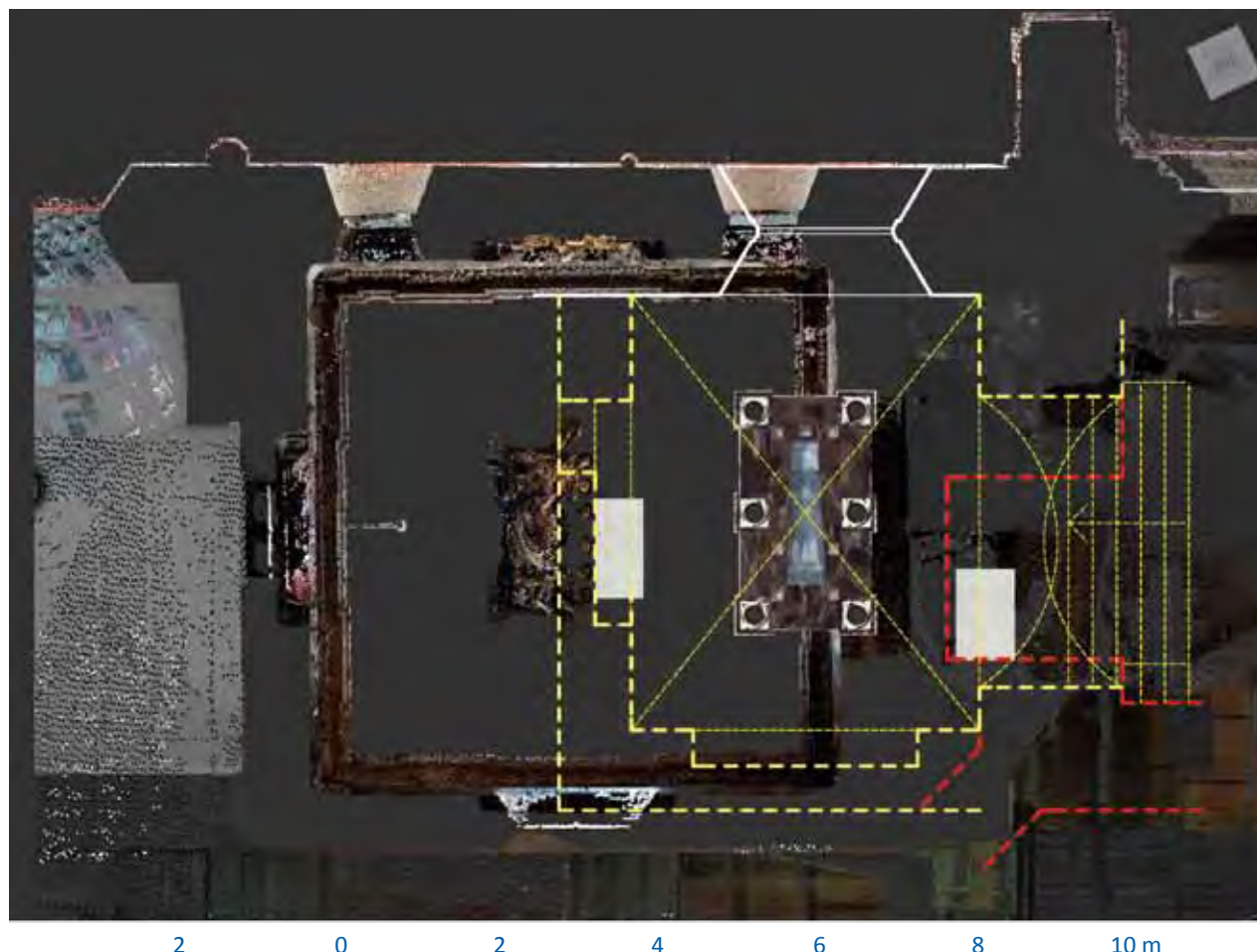

19. Rekonstrukcja drugiej kaplicy św. Jacka (przekrój podłużny) oraz jej relacji do pierwszej i do obecnej kaplicy. Rys. Jacek Czechowicz na podkładzie pomiaru ArchiTube

kamienia pińczowskiego i różnobarwnych „marmurów” (w istocie: polerowanych wapieni), z elementów zestawionych ewidentnie wtórnie (il. 21 F). Skądinąd wiadomo, że w kościele św. Idziego w latach dwudziestych XVII wieku podjęto szeroko zakrojone prace budowlane polegające na wydłużeniu budowli w stronę zachodnią oraz nakryciu nawy nowym sklepieniem. Inicjatorem prac był kanonik krakowski Jan Zerzyński (zm. 1626), który uczynił na ten cel legat w swoim testamencie¹¹¹. Budowa stali wymagała przygotowania projektu architektonicznego i zatrudnienia wykwalifikowanych wykonawców – kamieniarzy. Niewykluczone, że zatrudniono do tego członków warsztatu pracującego niewiele wcześniej w kościele Świętej Trójcy przy nowej (trzeciej) kaplicy św. Jacka pod kierunkiem Andrzeja Jarząbka.

Poczynione przez Sinko-Popielową obserwacje wraz ze wspomnianym opisem Paola Mucantego posłużyły jej do rekonstrukcji Jackowego mauzoleum. Rysunkową wersję wykonał (z wariantami) Stefan

¹¹¹ APPDK, Kr 11, op. cit.

20. Rekonstrukcja planu drugiej kaplicy św. Jacka oraz jego relacji do pierwszej i do obecnej kaplicy. Rys. Jacek Czechowicz na podkładzie pomiaru ArchiTube

Świszczowski (il. 22)¹¹². Propozycja obojga badaczy – bardzo spektakularna – była na ogół przyjmowana jako wiarygodna, ale też nigdy nie stała się przedmiotem systematycznej krytyki. Poważniejsze zastrzeżenia zgłosił do niej jedynie Jerzy Z. Łoziński, który zauważył, że elementy stali wykonane z wapienia pińczowskiego, ze względu na styl i czas powstania, nie powinny być brane pod uwagę w rekonstrukcji nagrobka¹¹³. Ostatnio pojawił się słuszny postulat weryfikacji hipotezy Sinko-Popielowej przy pomocy nowoczesnych metod¹¹⁴. Wychodzimy mu naprzeciw i przedstawiamy własną propozycję re-

konstrukcji nagrobka (il. 24–26), bazującą na skaningu laserowym stali, uwzględniającą przedstawioną wyżej rekonstrukcję drugiej kaplicy i możliwą ekspozycję monumentu w jej wnętrzu (il. 27). Ze względu na ograniczoną objętość tekstu nie będzie tu miejsca na szczegółową analizę wszystkich źródeł materialnych i pisanych oraz poparcie jej odpowiednią liczbą ilustracji. Będzie to próba podsumowania naszych dotychczasowych obserwacji i przemyśleń oraz wytyczenia kierunku dalszych badań¹¹⁵.

W świetle źródeł pisanych nie ulega wątpliwości, że nagrobek św. Jacka był bardzo okazałym, wysokim, wolno stojącym dziełem architektoniczno-rzeźbiarskim, ozdobionym tablicami inskrypcyjnymi i posągami, wykonanym z alabastru i rozmaitych „marmurów”. Składał się z cokołu i dwóch kondygnacji kolumnowo-baldachimowych. Przy ca-

¹¹² Stefan Świszczowski, *Dodatek. Rekonstrukcja nagrobka św. Jacka*, „Prace Komisji Historii Sztuki”, T. 9: 1948, s. 86–87.

¹¹³ J.Z. Łoziński, *Grobowe kaplice*, op.,cit., s. 198, przyp. 137.

¹¹⁴ Aleksandra Lipińska, *Eastern Outpost. The Sculptors Herman van Hutte and Hendrik Horst in Lviv c. 1560–1610*, „Netherlands Yearbook for History of Art / Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek”, T. 63: 2013, pp. 136–169 (158–162).

¹¹⁵ Autorzy artykułu przygotowują osobną publikację na temat metodologii i żmudnego procesu rekonstrukcji nagrobka – znajdzie się w niej szczegółowe wyjaśnienie wszystkich przyjętych rozwiązań.

21 A–F. Kraków, kościół św. Idziego, stalle chórowe. Fot. Daniel Podosek
A. Strona południowa

21 B. Strona północna

21 C. Strona południowa, fragment

łej swojej wspaniałości z pewnością nie mógł być aż tak wielki, jak przyjmowali Sinko-Popielowa i Świszczowski. W obecnej kaplicy co prawda by się zmieścił, nie zostawiłby jednak miejsca na drugi ołtarz (św. Piotra), czego dowiedziono w ten sposób, że zbudowano cyfrowy model nagrobka bazujący na wymiarach rzeczywistych i rekonstrukcji przywołanych wyżej badaczy, a następnie osadzono go w wirtualnym modelu dzisiejszej kaplicy (il. 23). Do zrekonstruowanej wyżej drugiej kaplicy jest stanowczo za duży. Inaczej niż przyjęli Sinko-Popielowa i Świszczowski, ołtarz i nagrobek prawdopodobnie nie były ze sobą połączone, co powtarzało sytuację z pierwszej kaplicy. Za rozdzieleniem ołtarza i nagrobka przemawia wyposażenie i jednego, i drugiego w relikwie św. Jacka, a także opis Grunewega, który zanotował, że ołtarz wznosił się nad schodami do kaplicy, a nagrobek – „ukośnie za nim albo zupełnie około niego”¹¹⁶. Przyczyną tak niezwykłego rozwiązania mogła być chyba tylko próba zachowania

¹¹⁶ *Die Aufzeichnungen des Dominikaners Martin Gruneweg*, op.cit., s. 809 (polski przekład za: Marcin Fabiański, *Złoty Kraków*, Kraków 2010, s. 249).

21 D. Strona północna, część wschodnia

wania (choćby w przybliżeniu) położenia ołtarza z relikwiami św. Jacka w jego pierwszej kaplicy. Na bardzo bliskie sąsiedztwo ołtarza i nagrobka wskazują: po pierwsze – fakt, że zarówno Gruneweg, jak i Mucante w opisach kaplicy używali obu tych terminów zamiennie, przynajmniej niekiedy, a po drugie – skromne rozmiary pomieszczenia. Położenie ołtarza u wejścia do kaplicy pozwala zrozumieć przekaz Grunewega, który zapisał, że lud gromadzi się na podeście przed sanktuarium, aby pomodlić się do świętego. W samej kaplicy, przynajmniej podczas mszy odprawianej przy ołtarzu świętego, nie było dla nich miejsca, choć zapewne przy jakichś okazjach udostępniano im wnętrze sanktuarium.

21 E. Strona południowa, część wschodnia

Dokładny ogląd stali prowadzi do wniosku, że nagrobek został niejako „rozcięty” wzdłuż na dwie części, które ustawiono przy południowej i północnej ścianie prezbiterium w kościele św. Idziego. Wydaje się, że starano się – na ile to było możliwe – zachować wzajemny układ poszczególnych elementów, co było zresztą działaniem najbardziej racjonalnym i co ma fundamentalne znaczenie dla rekonstrukcji nagrobka. Tam, gdzie funkcjonalność stali tego wymagała, dokonywano odpowiednich przesunięć i korygowano w razie potrzeby długość poszczególnych detali. Braki sztukowano kamieniem lub nawet uzupełniano gipsem, jak w przypadku fryzu z główkami i chustami. Przy montowaniu stali zachowano jednak w znacznej mierze pierwotny układ architektury nagrobka. Rozstaw trzech środkowych kolumn i szerokość zawartych między nimi płycin w zapleckach stali odpowia-

21 F. Strona północna, fragment przy progu portalu do zakrystii

22. Rekonstrukcja nagrobka w drugiej kaplicy św. Jacka, rys. Stefan Świszczowski. Wg: Stefan Świszczowski, *Dodatek. Rekonstrukcja nagrobka św. Jacka*, „Prace Komisji Historii Sztuki”, T. 9: 1948

da dokładnie długości fryzu z falami stanowiącego podstawę sarkofagu. Co więcej, po bokach tego sarkofagu, ponad kolumnami ujmującymi z boków zaplecki, ustawione zostały największe w całym zespole rzeźby.

Jak już wspomniano, poza detalami alabastrowymi do budowy stalli użyto elementy architektoniczno-rzeźbiarskie z wapienia pińczowskiego, pochodzące zapewne – jak wskazał Łoziński – z kościoła Świętej Trójcy. Mogą to być pozostałości różnych elementów wyposażenia tej świątyni lub otaczających ją kaplic. Portal w południowej ścianie nawy kościoła św. Idziego (il. 28) złożony został najpewniej z segmentów ołtarza Przemienienia Pańskiego, na co wskazuje inskrypcja umieszczona na fryzie belkowania. Prawdopodobne wydaje się pochodzenie wapiennych części stalli z pierwotnego wystroju drugiej kaplicy św. Jacka. Nie należy ich natomiast kojarzyć z nagrobkiem świętego i uwzględniać w jego rekonstrukcji. Co prawda łączenie „zwykłego” kamienia z alabastrem zdarzało się w dziełach lwowskich kamieniarzy – czego dowodzi przykładowo nagrobek Jana (zm. 1589) i Anny (zm. 1622) Fredrów w katedrze przemyskiej¹¹⁷ – lecz niemożliwe wydaje się zestawianie elementów heterogenicznych pod względem stylowym. Podczas odtwarzania kształtu nagrobka św. Jacka z lat 1581–1583 należy więc odrzucić wszystkie części z wapienia pińczowskiego, reprezentujące formy typowe dla warsztatów pracujących w manierze wywodzącej się z twórczości Santiogo Gucciego. Odrzucić należy także te detale, które przypominają obramienie wspomnianej już tablicy upamiętniającej umieszczenie w nagrobku relikwii biskupa Wita (1595) wiszącej przy wejściu do kaplicy.

Dekoracyjne płyty (il. 21 D–E, 28), którymi według dotychczasowej rekonstrukcji miała być obłożona podstawa nagrobka, zachowały się w zbyt małej liczbie, aby pokryć nimi tak wielką powierzchnię. Jeśli pochodzą z drugiej kaplicy św. Jacka, to z jej ścian¹¹⁸. Podstawa nagrobka była w związku z tym mniej masywna i znacznie niższa, niż domyślali się tego Sinko-Popielowa i Świszczowski. Także ołtarz liturgiczny miał zapewne lżejszą konstrukcję i składał się tylko z mensy i jej podpór, a więc miał postać

stołu użytkowego. Tłumaczyłoby to zapisy o „skrzyni” z relikwiami Jacka, która miała się znajdować pod tym ołtarzem (tzn. pod jego mensą; il. 27).

Nad podstawą znajdował się cokół dwukondygnacyjnej nastawy nagrobka-retabulum. Naszym zdaniem tu oraz wyżej, na cokole sarkofagu, rozmieszczonych było osiem tablic inskrypcyjnych, których treść jest dobrze znana ze źródeł pisanych. Jedna z nich zachowała się w kościele Świętej Trójcy, wmurowana przy schodach prowadzących do kaplicy św. Jacka (il. 29). Sześć kolejnych, z których inskrypcje zeszlifowano (?), można hipotetycznie identyfikować w kościele św. Idziego – cztery w stalach i dwie wmurowane w ścianę tęczową (il. 30). Przedstawiona propozycja rozmieszczenia tablic jest zgodna z zakładaną zasadą modularnej budowy nagrobka. Układ poziomych alabastrowych płyt w zapleckach stalli wraz z otaczającymi je pasami ornamentów wykazuje bowiem spójność ze znajdującą się ponad gzymsem stalli płytą sarkofagu, z rytmem jej pukli i z falistym fryzem poniżej.

Główna kondygnacja nagrobka była, jak się wydaje, znacznie lżejsza, niż zakładali Sinko-Popielowa i Świszczowski. Zachowane postumenty narożnych kolumn dolnej kondygnacji wskazują, że tylko ich dwie boczne elewacje z alabastrowymi płycinami otoczonymi bordiurą przeznaczone były do ekspozycji. Zatem nie były to elementy wolno stojące, jak zakładali nasi poprzednicy, lecz były one zintegrowane z cokołem i jedynie lekko wysunięte przed jego lico. Przy takim ustawieniu postumentów kolumny dolnej kondygnacji tworzyłyby w rzucie modularną kompozycję opartą na dwóch identycznych kwadratach. Dotychczasowa wersja rekonstrukcji nagrobka jako masywnej struktury arkadowo-kolumnowej nie znajduje potwierdzenia w zachowanych elementach. Wmurowane w górnej części stalli cztery nieregularne ćwierćłuczka (każde skomponowane zresztą z dwóch części, niepasujących do siebie układem ornamentu) są zbyt słabą przesłanką, aby uznać tę hipotezę za wiarygodną. Zakładamy, że nagrobek miał postać dwukondygnacyjnej, lekkiej, kolumnowo-architrawowej „altany”, znajdującej analogie w licznych dziełach niderlandzkich, w tym w wizerunkach fantastycznych budowli z końca XVI wieku (szczególnie Hansa Vredemana de Vries)¹¹⁹.

¹¹⁷ *Miasto Przemyśl*, cz. 1: *Zespoły sakralne*, red. Jakub Sito, oprac. Piotr Krasny, Jakub Sito, Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Seria Nowa, t. 10 Warszawa 2004, s. 14–15, il. 525–527.

¹¹⁸ Podobne wapienne płyty inkrustowane marmurem tworzącym geometryczną dekorację zachowały się w kaplicy do dzisiaj (partie cokołów oraz przyłuczny arkad).

¹¹⁹ Między innymi *Pictores, statuarii, architecti, latomi et quicunque principum magnificorum [...] uarias Coenotaphiorum, tumulorum & mortuorum monumentorum formas [...]*, Amsterdam 1563, z 27 tablicami autorstwa Hansa Vredemana de Vries.

23. Model nagrobka św. Jacka wg rekonstrukcji K. Sinko-Popielowej i S. Świszczowskiego osadzony w skanie obecnej kaplicy św. Jacka. Oprac. Jacek Czechowicz wg pomiarów ArchiTube

Głównym akcentem nagrobka był sarkofag – określony przez Mucantego jako *conca* – z leżącą na wznak figurą św. Jacka, umieszczony między sześcioma kolumnami dolnej kondygnacji. Dwa dłuższe boki sarkofagu zostały prawidłowo zidentyfikowane w stallach przez Sinko-Popielową. Górna krawędź boków sarkofagu jest spłaszczona w celu umieszczenia na niej płyty z leżącą figurą świętego. Za krawędzią występuje płytkie obniżenie, zarejestrowane także na inwentaryzacji stali sporządzonej przez Hendla. Jest to dno schowka na relikwie

24. Model rekonstrukcyjny nagrobka św. Jacka z lat 1581–1583, widok od zachodu. Oprac. autorzy, modelowanie Jacek Czechowicz wg pomiarów ArchiTube

umieszczonego pierwotnie wewnątrz sarkofagu (il. 26). Leżąca figura św. Jacka niestety przepadła. Jest bardzo prawdopodobne, że po demontażu nagrobka stała się częścią struktury, którą wzniesiono przy północnej ścianie kościoła Świętej Trójcy, pod schodami do kaplicy św. Jacka¹²⁰. Miała ona for-

¹²⁰ Na to dzieło zwróciła uwagę: Katarzyna Brzezina-Scheuerer, *Z dziejów barokowego ołtarza św. Jacka w kościele Dominikanów w Krakowie*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, op.cit., s. 669–682 (s. 678–679).

25. Model rekonstrukcyjny nagrobka św. Jacka z lat 1581–1583, widok od północy. Oprac. autorzy, modelowanie Jacek Czechowicz wg pomiarów ArchiTube

26. Model rekonstrukcyjny nagrobka św. Jacka z lat 1581–1583, przekrój. Oprac. autorzy, modelowanie Jacek Czechowicz wg pomiarów ArchiTube

mę przyściennego nagrobka, o czym wiemy dzięki precyzyjnej inwentaryzacji kościoła autorstwa Jana Kantego Strożeckiego, wykonanej na krótko przed katastrofalnym pożarem kościoła w lipcu 1850 roku (il. 12). Głównym elementem była tumba z leżącą wznak postacią. Szczegółowy opis kościoła i klasztoru z lat 1820–1822 informuje, że figura wykonana była z alabastru i przedstawiała św. Jacka, co zwiększa prawdopodobieństwo jej pochodzenia z drugiej poświęconej mu kaplicy¹²¹. Monument upamiętniał, w przybliżeniu, miejsce, w którym do czasu budowy pierwszej kaplicy znajdował się grób przyszłego

¹²¹ Inwentarz kościoła zakonnego i klasztoru Księży Dominikanów [...], APPDK, Kr 41, k. 8.

27. Druga kaplica św. Jacka i jego nagrobek widziane z podestu przed kaplicą. Model rekonstrukcyjny wg chmury punktów (pomiar ArchiTube) i badań autorów. Modelowanie Jacek Czechowicz

28. Kraków, kościół św. Idziego, portal w południowej ścianie nawy. Fot. Daniel Podosek

świętego, a potem krzyż, który można było – według słów Grunewega – obchodzić wokół. Napis na tumbie – OSSA BEATIS HYACITHI – wskazuje, że znajdowała się w niej jakaś partykuła relikwii.

Sinko-Popielowa i Świszczowski zakładali, że ściany cokołu sarkofagu były rozczłonkowane niszami, istniejącymi do dziś w zapleczkach stalli. W nich to miały stać personifikacje siedmiu cnót (trzech boskich i czterech kardynalnych), wspomniane przez Mucantego i zachowane częściowo do dziś. Nisze w stallach są jednak wykonane z wapienia pińczowskiego i nie należały do nagrobka. Rozmiary sarkofagu i liczba zachowanych nisz wskazują ponadto, że na nagrobku musiałoby ich być osiem, co nie zgadza się z liczbą personifikacji. W związku z tym trzeba przyjąć, że te ostatnie stały wyżej, zapewne na sarkofagu, i otaczały leżącego Jacka.

Najtrudniejsza do odtworzenia jest górna kondygnacja nagrobka. Sinko-Popielowa słusznie założyła, że była ona cofnięta względem dolnej. Również decyzja Świszczowskiego o rozmieszczeniu czterech figur świętych dominikańskich zachowanych w stallach (il. 31 A) na narożach górnej kondygnacji

29. Kraków, kościół Świętej Trójcy, tablica inskrypcyjna z drugiej kaplicy św. Jacka, obecnie przy schodach do kaplicy św. Jacka. Fot. Daniel Podosek

30. Zeszlifowana (?) tablica inskrypcyjna z drugiej kaplicy św. Jacka, obecnie w murze arkady tęczącej kościoła św. Idziego. Fot. Daniel Podosek

31 A–D. Kraków, kościół św. Idziego, stalle chórowe.
Fot. Daniel Podosek

A. Strona południowa, św. Dominik

wyduje się słuszna. Zasadnicze wątpliwości budzi za to umieszczenie pod jej zwieńczeniem figury Jacka klęczącego przez trонującą Matką Boską z Dzieciątkiem, choć istotnie umieszczona tu kompozycja ze względu na liczbę kolumn musiała mieć charakter dwudzielny. Mucante, gdy omawiał górną część konstrukcji, wspominał o figurach św. Jacka i innych osób, których tożsamości nie znał. Trudno sobie wyobrazić, by tak wykształcony i dociekliwy obserwator nie był w stanie rozpoznać figury Matki Boskiej, a też nikt nie potrafił objaśnić mu, że w zwieńczeniu przedstawiono tak ważną scenę o charakterze dewocyjnym. Można zatem założyć, że na górnym piętrze nagrobka po jednej stronie kompozycji ukazany został św. Jacek (zapewne w pozie stojącej), a po drugiej stronie – cztery figury klęczących adorantów. Trzy z domniemyanych figur adorantów znajdują się do dziś w stallach kościoła św. Idziego (kobieta z różańcem, dwóch dominikanów). Można przypuszczać, że przedstawiają one osoby zaangażowane w powstanie ołtarza i nagrobka św. Jacka: Melchiora z Mościsk, Seweryna z Lubomla (il. 31 B) i Zofię

31 B. Strona południowa, Seweryn z Lubomla

Wapowską (il. 31 C). Czwarta figura, także pochodząca ze stali w kościele św. Idziego, znajdowała się do II wojny światowej w Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego i przedstawiała młodzieńca w stroju hiszpańskim¹²². Być może wyobrażała mistrza odpowiedzialnego za budowę i ozdobienie nagrobka, skoro na podstawie rzeźby widniał napis: „In Fab. Leop.”¹²³. Byłaby to zatem sygnatura mistrza pochodzącego ze Lwowa, mająca odpowiednik w kolejnym napisie, umieszczonym nad wejściem do południowego aneksu prezbiterium (a pierwotnie na architrawie belkowania dolnej kondygnacji nagrobka): LEOPOLIEN FABRE CONSTRU (il. 31 D). Lwowskie pochodzenie twórcy dzieła nie może dziwić wobec faktu, że jego tworzywo – alabaster –

¹²² Katalog wystawy zabytków z epoki Jana Kochanowskiego urządzonęj w 300-letnią rocznicę jego zgonu staraniem Zarządu Muzeum Narodowego w Krakowie, Kraków 1884, przyp. 15.

¹²³ Maria Heydel, Horst (Horstein, Horscht, Horstein, Horstin, Horstyn, Horszt) Henryk, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.)*. Malarze, rzeźbiarze, graficy, t. 3, Wrocław 1979, s. 120–122.

31 C. Strona południowa, Zofia Wapowska

pochodziło z kamieniołomów na Rusi, położonych stosunkowo blisko tego miasta¹²⁴.

Poważnych problemów przysparza ustalenie formy zwieńczenia nagrobka. Mucante stwierdził, że była to kopuła z krzyżem („un'altra coperta in

¹²⁴ Jacek Rajchel, *Kamienny Kraków. Spojrzenie geologa*, Kraków 2005; Tomasz Śliwa, *Mioceńskie alabastry z zapadliska przedkarpacciego – występowanie i zastosowanie*, „Geologia. Kwartalnik Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie”, 2009, t. 35, z. 2/1, s. 87–94; idem, *Alabastry z Żurawna (zapadlisko przedkarpaccie, Ukraina) – dzieje eksploatacji i wybrane przykłady zastosowania*, w: *Jubileusz Katedry Geologii Ogólnej, Ochrony Środowiska i Geoturystyki Akademii Górniczo-Hutniczej 1920–2010*, red. Jacek Rajchel, Kraków, 2010, s. 39–48; Michał Wardzyński, „Alabastry ruskie” – dzieje eksploatacji i zastosowania w małej architekturze i rzeźbie na Rusi, w *Koronie i na Śląsku w XVI wieku, w: Między Wrocławiem i Lwowem. Sztuka na Śląsku, w Małopolsce i na Rusi Koronnej od XVI do XVIII wieku*, red. Andrzej Betlej, Katarzyna Brzezina, Piotr Oszczanowski, Wrocław 2010, s. 339–358; Jacek Rajchel, Tomasz Śliwa, Michał Wardzyński, *Alabaster from the Ukrainian Carpathian Foredeep Basin in the architecture and sculpture of Kraków, Poland*,

31 D. Inskrypcja nad wejściem do południowego aneksu prezbiterium

foggia di cupola con una croce in mezzo”). Jednak ze względu na kształt struktury kolumnowej górnej kondygnacji – wzniesionej na rzucie wydłużonego prostokąta – trudno wyobrazić sobie w tym miejscu klasyczną kopułę założoną na okręgu. Zapewne więc zwieńczenie jedynie przypominało kopułę. Być może był to rodzaj kolebkowego, drewnianego (a więc lekkiego) i zapewne złożonego przekrycia zamkniętego dwustronnie alabastrowymi łukami, na podstawie których Sinko-Popielowa i Świszczowski błędnie zrekonstruowali rzekome arkady dolnej kondygnacji pomnika. Na podstawie tekstu Mucantego można sądzić, że przy narożnikach „kopuły” stały cztery anioły. Sinko-Popielowa uznała, że wśród nich były dwie wysokiej klasy alabastrowe figury aniołków trzymających czaszkę i klepsydrę, zachowane w klasztorze Dominikanów w Krakowie (il. 32, 33)¹²⁵. Takie pochodzenie rzeźb jest jednak nieprawdopodobne, tak ze względu na późniejszy czas powstania, jak na atrybuty. Przerysowane proporcje

„Geological Quarterly”, 2014, Vol. 58, No 3, s. 145–163; Michał Wardzyński, *Marmur i alabaster w rzeźbie i małej architekturze Rzeczypospolitej. Studium historyczno-materialoznawcze przemian tradycji artystycznych od XVI do początku XVIII wieku*, Warszawa 2015.

¹²⁵ Wymiary figur: 56×35×14 cm (podstawa 13×14 cm). Jednym ze źródeł pomysłu powiązania figur z nagrobkiem była zapewne aranżacja arkady tęczowej w kościele Świętej Trójcy, wykonana z inicjatywy przeora o. Czesława Mączki OP w latach 1909–1911. Po obu jej stronach umieszczono rzekome pamiątki po św. Jacku – po stronie płn. jego „prawdziwy wizerunek” (zachowany *in situ*), natomiast po stronie płd. tzw. Madonnę Jackową razem z omawianymi aniołami.

32. Kraków, klasztor Dominikanów, aniołek z klepsydrą.
Fot. Daniel Podosek

dalekie od renesansowego kanonu postaci opartego na wzorcach klasycznych, głowy o gruszkowatym kształcie z kępkami włosów nad czołem, a także szczegóły kostiumologiczne, takie jak rozcięcie szat na udach i taśmy biegnące przez pierś, wywodzą się z manierystycznej rzeźby w Niderlandach. Figury te znajdują bliskie odpowiedniki w alabastrowych „geniuszach śmierci” w nagrobku księcia Janusza Ostrońskiego (zm. 1620) i jego żony Zuzanny z Seredy, którego autorem był prawdopodobnie Jan Pfister z Wrocławia. Co znacznie ważniejsze, niemal bliźniacze – także alabastrowe – aniołki flankują nastawę ołtarza Świętego Krzyża w klasztorze Bernardynów w Rzeszowie, ufundowaną przez Mikołaja Spytkę Ligęzę w 1629 roku¹²⁶. Twórca tego ołtarza wykonał najprawdopodobniej oprawę archi-

¹²⁶ Aleksander Stankiewicz, *Kaplica bł. Salomei przy kościele Ojców Franciszkanów w Krakowie*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich franciszkanów i klarysek*, red.

33. Kraków, klasztor Dominikanów, aniołek z czaszką.
Fot. Daniel Podosek

tektoniczną nagrobka bł. Salomei w kościele Franciszkanów w Krakowie¹²⁷. Czaszka i klepsydra trzymane przez anioły to czytelne symbole przemijania i marności świata, więc ich obecność w nagrobku świętego byłaby nieuzasadniona. Rzeźby pochodzą najprawdopodobniej z jakiegoś niezidentyfikowanego nagrobka albo epitafium, być może w obecnej kaplicy Pana Jezusa Ukrzyżowanego, która pozostawała pod patronatem Ligęzów¹²⁸.

Drugi nagrobek św. Jacka był wybitnym dziełem lwowskich kamieniarzy, reprezentującym nider-

Marcin Szyma, Marek Walczak, *Studia z Historii Sztuki Średniowiecznej i Nowożytniej Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Muzeum Narodowego w Krakowie*, t. 8, red. Marek Walczak, Kraków 2020, s. 325–326, il. 7, 8. Autor jednak – naszym zdaniem niesłusznie – podkreśla „dość niski poziom artystyczny geniuszy”.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ K.J. Czyżewski, M. Szyma, M. Walczak, *Od króla do szewców*, op.cit., s. 74–75.

landzki modus stylowy. Wyrażano już przypuszczenia, że autorem monumentu był Henryk Horst zwany Zgodliwym, urodzony w Groningen, dzierżawca kamieniołomów alabastru w Żurawnie, zmarły w 1612 roku lub wcześniej we Lwowie¹²⁹. Przypisano mu szereg nagrobków na podstawie ich podobieństwa do pomnika Mikołaja i Hieronima Sieniawskich fundacji Jadwigi z Tarłów Sieniawskiej (po 1582), sygnowanego HH z gmerkiem złożonym z cyrkla, kątomierza i linijki¹³⁰. Wybitne podobieństwo do tego pomnika architektury i dekoracji ornamentalnej alabastrowych detali zachowanych w stallach kościoła św. Idziego skłaniają do uznania Horsta za twórcę drugiego nagrobka św. Jacka¹³¹.

¹²⁹ K. Sinko-Popielowa, *Zaginiony nagrobek*, op.cit., s. 84; Mieczysław Gębarowicz, *Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce*, Prace Wydziału Filologiczno-Filozoficznego – Towarzystwo Naukowe w Toruniu, t. 13, z. 2, Toruń–Łódź 1962, przyp. 60; M. Heydel, *Horst*, op.cit., s. 120–122; Katarzyna Mikocka-Rachubowa, *Horst (Hornstein; Horscht; Horstein; Horstin; Horstyn; Horszt)*, Henryk, w: *De Gruyter Allgemeines Künstler-Lexikon*, Vol. 75, eds. Andreas Beyer, Bénédicte Savoy, Wolf Tegethoff, Berlin–Boston 2012, s. 19–20; A. Lipińska, *Eastern Outpost*, op.cit., s. 158–162.

¹³⁰ M. Heydel, *Horst*, op.cit., s. 121; Rafał Nestorow, *Kościół zamkowy w Brzeżanach*, w: *Kościół i klasztor rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*, t. 15, oprac. Andrzej Betlej, Materiały do Dziejów Sztuki Sakralnej na Ziemiach Dawnej Rzeczypospolitej, część I, red. Jan K. Ostrowski, Kraków 2007, s. 99–101, 113–115; K. Mikocka-Rachubowa, *Horst*, op.cit., s. 19.

¹³¹ M. Heydel, *Horst*, op.cit., s. 121; K. Mikocka-Rachubowa, *Horst*, op.cit., s. 20.

W styczniu 1629 roku postanowiono zlecić wykonanie nowego nagrobka św. Jacka Andrzejowi i Antoniemu Castellim¹³². Niestety, nie da się nic powiedzieć o jego wyglądzie, ponieważ ok. 1700 roku został on gruntownie przekształcony. Powstał wówczas efektowny ołtarz z trumną relikwiarzową z czarnego marmuru, podtrzymywaną przez stiukowe pozłacane anioły, nad którą unosi się również stiukowa i złocona figura św. Jacka. Skomplikowane losy kaplicy od początku XVII wieku – jako odrębny problem badawczy – zostaną omówione w innym miejscu. Na osobne opracowanie zasługuje też oddziaływanie kolejnych pomników świętego dominikanina na kształt nagrobków innych polskich świętych i błogosławionych. Warto tu tylko zasygnalizować, że nagrobek Stanisława Kazimierczyka powtarza motyw oparcia głowy na księgach¹³³. Wydaje się też uprawnione uznanie leżącej figury św. Jacka z jego drugiego nagrobka jako wzoru dla późniejszych statui zaliczanych do tzw. grupy bernardyńskiej. Do niego najpewniej nawiązywały nagrobki bł. Szymona z Lipnicy¹³⁴ oraz bł. Michała Giedroycia.

¹³² J.Z. Łoziński, *Grobowe kaplice*, op.cit., s. 149.

¹³³ Paweł Dettloff, *Ołtarzowe mauzoleum błogosławionego Stanisława Kazimierczyka w kościele Bożego Ciała w Krakowie*, w: *Święty Stanisław Kazimierczyk CRL (1433–1489). Postać – środowisko – kultura – dziedzictwo*, red. Kazimierz Łatak, Kraków 2010, s. 324–342.

¹³⁴ Krzysztof Kwaśniewicz, *Mauzoleum bł. Szymona z Lipnicy z krakowskiego kościoła bernardynów*, „Folia Historica Cracoviensia”, T. 8: 2002, s. 331–341.

BIBLIOGRAFIA

Die Aufzeichnungen des Dominikaners Martin Gruneweg (1562 – ca. 1618) über seine Familie in Danzig, seine Handelsreisen in Osteuropa und sein Klosterleben in Polen, Hsg. Almut Bues, Quellen und Studien – Deutsches Historisches Institut Warschau, Bd 19, Wiesbaden 2008.

La Bella Carlo, „*Intra Chorum, primus sepelitur*”. *Le tombe quattrocentesche dei Maestri Generali dell'Ordine dei Predicatori a Santa Maria sopra Minerva*, w: *La scuola scultorea romana del Quattrocento*, eds. Claudio Crescentini, Sergio Risaliti, Roma 2018.

—, *Lastre tombali quattrocentesche. Appunti sulla fortuna romana della tomba Crivelli di Donatello*, „Studi Romani”, 2005, Vol. 53, No 3–4.

Benucci Franco, Giulia Foladore, „*Iscrizioni parlanti e iscrizioni interpellanti nell'epigrafia medievale padovana*”, „Padua Working Papers in Linguistics”, 2008, No 2.

Birkner Peter, *Beiträge zur Ikonographie des hl. Hyazinth*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte”, Bd 16: 1958.

Bojś-Białasik Anna, Czechowicz Jacek, Łyczak Monika, Szyma Marcin, *Krakowski kościół Świętej Trójcy w średniowieczu. Fazy budowy w świetle najnowszych badań*, „Rocznik Krakowski”, T. 88: 2022.

Bojś-Białasik Anna, Niemiec Dariusz, *Klasztorne fundacje biskupa Iwona Odrowąża w świetle wyników badań archeologiczno-architektonicznych klasztoru Dominikanów w Krakowie i opactwa Cystersów w Mogile*, w: *Działalność fundacyjna biskupów krakowskich*, t. 1, red. Marek Walczak, Kraków 2016.

Brzezina-Scheuerer Katarzyna, *Z dziejów barokowego ołtarza św. Jacka w kościele Dominikanów w Krakowie*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, red. Anna Markiewicz, Marcin Szyma, Marek Walczak, *Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie*, t. 13, Kraków 2013.

- Buliński Melchior, *Monografia miasta Sandomierza*, Warszawa 1879.
- Cannon Joanna, *Religious Poverty, Visual Riches. Art in the Dominican Churches of Central Italy in the Thirteenth and Fourteenth Centuries*, New Haven 2013.
- Colucci Silvia, *Sepolcri a Siena tra Medioevo e Rinascimento. Analisi storica, iconografica e artistica*, Firenze 2003.
- Czyżewski Krzysztof J., Szyma Marcin, Walczak Marek, „*Madonny Jackowe*”. *Kultowe i artystyczne aspekty alabastrowych figur w Krakowie, Przemysłu i Lwowie*, „*Rocznik Krakowski*”, T. 85: 2019.
- , *Od króla do szewców. Kaplice kościoła Dominikanów w Krakowie, ich fundatorzy i użytkownicy*, „*Rocznik Krakowski*”, T. 87: 2021.
- De Gramatica Francesca, „*Anticamente moderni e modernamente antichi*”. *I grandi nella storia della scultura veneta rinascimentale*, w: *Rinascimento e passione per l'antico. Andrea Riccio e il suo tempo*, eds. Andrea Bacchi, Luciana Giacomelli, Trento 2008.
- De inventione et bina translatione ossium Beati Iacincti*, wyd. Ludwik Cwikliński, Monumenta Poloniae Historica, t. 4, Lwów 1884.
- Dettloff Paweł, *Ofiarowe mauzoleum błogosławionego Stanisława Kazimierczyka w kościele Bożego Ciała w Krakowie*, w: *Święty Stanisław Kazimierczyk CRL (1433–1489). Postać – środowisko – kultura – dziedzictwo*, red. Kazimierz Łatak, Kraków 2010.
- De vita et miraculis sancti Iacchonis (Hyacinthi) Ordinis Fratrum Praedicatorum auctore Stanislao lectore Cracoviensi eiusdem Ordinis*, wyd. Ludwik Cwikliński, Monumenta Poloniae Historica, t. 4, Lwów 1884.
- Dokumenty do rozwoju kultu św. Jacka z XVI wieku*, tłum. i oprac. Anna Zajchowska, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. Maciej Zdanek, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 2, Kraków 2007.
- Drelicharz Wojciech, *Idea zjednoczenia królestwa w średniowiecznym dziejopisarstwie polskim*, Monografie Towarzystwa Naukowego Societas Vistulana, t. 1, Kraków 2012.
- Fabiański Marcin, *Złoty Kraków*, Kraków 2010.
- , *Nagrobek biskupa Jana Konarskiego w katedrze na Wawelu*, *Ars Vetus et Nova*, t. 47, Kraków 2020.
- Fendt Tobias, *Monumenta sepulcrorum cum epigraphis ingenio et doctrina excellentium virorum*, wyd. Crispin Scharffenberg, Wrocław 1574.
- Fusco Roberto, *Ikonoграфия św. Jacka w dziełach wielkich mistrzów malarstwa włoskiego*, w: *Światło ze Śląska. 750. rocznica śmierci św. Jacka*, red. Waldemar Bulla, Krystian Kukowka, Bożena Pietyra, Katowice 2007.
- , *Modelli iconografici giacintatni nelle pale d'altare in Italia fra tardo manieismo e la prima età baroca*, w: *Seminatore della Parola. San Giacinto Odrowąż apostolo del Nord Europa*, eds. Roberto Fusco, Arkadiusz Nocoń, Todi 2009.
- Gałuszka Tomasz, *Fragment „zaginionej kroniki dominikańskiej” w zbiorach Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Petersburgu*, „*Studia Źródłoznawcze. Commentationes*”, T. 59: 2021.
- , „*In finibus Poloniae*”. *Patroni i bohaterowie Polski w czternastowiecznym „Żywocie św. Jacka” autorstwa lektora Stanisława OP*, w: *Dominikanie o Polsce i Polakach od XIII do XX wieku*, red. Tomasz Gałuszka, Katarzyna Matyja, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 21, Kraków 2020.
- , „*Mater Polonia*”. *Z badań nad oficjum brewiarzowym ku czci św. Stanisława ze Szczepanowa „Dies adest celebris” autorstwa Wincentego dominikanina*, „*Roczniki Historyczne*”, T. 85: 2019.
- Gębarowicz Mieczysław, *Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce*, Prace Wydziału Filologiczno-Filozoficznego – Towarzystwo Naukowe w Toruniu, t. 13, z. 2, Toruń–Łódź 1962.
- Grigioni Carlo, *Pietro Barilotto, scultore faentino del Cinquecento: la famiglia, la vita, l'opera, l'arte*, Faenza–Lega 1962.
- Grodzicki Antoni, *O żywocie, cudach y postępku kanonizacyi Błogosławionego Jacinka fundatora pierwszego w Polsce braciey zakonu kaznodziejskiego Dominika świętego Czworo ksiąg*, Kraków 1595.
- Heydel Maria, *Horst (Horstein, Horscht, Horstein, Horstin, Horstyn, Horszt) Henryk*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 3, Wrocław 1979.
- Inwentarz kościoła zakonnego i klasztoru Księży Dominikanów [...]*, APPDK, Kr 41.
- Itinerario in Polonia del 1596 di Giovanni Paolo Mutante cerimoniere pontificio (Parte prima: Cracovia)*, ed. Jan W. Woś, Fonti e Studi di Storia Legislativa e Tecnica degli Archivi Moderni, t. 18, Roma 1981.
- Jamroz Józef, *Średniowieczna architektura dominikańska w Krakowie*, „*Rocznik Krakowski*”, T. 41: 1970.
- Kanior Marian, *Proces kanonizacyjny błogosławionej Salomei*, w: *Z przeszłości Krakowa*, red. Jan M. Małecki, Warszawa–Kraków 1989.
- Katalog wystawy zabytków z epoki Jana Kochanowskiego urządzonęj w 300-letnią rocznicę jego zgonu staraniem Zarządu Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kraków 1884.
- Kowalczyk Maria, *Starania kardynała Zbigniewa Oleśnickiego o kanonizację św. Jacka Odrowąża*, w: *Dominikanie w środkowej Europie w XIII–XV wieku. Aktywność duszpasterska i kultura intelektualna*, red. Jerzy Kłoczowski, Jan A. Spież, Studia nad Historią Dominikanów w Polsce, t. 3, Poznań 2002.
- Kozakiewiczowa Helena, *Rzeźba XVI wieku w Polsce*, Warszawa 1984.
- Kozłowska Zofia, *Założenie klasztoru oo. dominikanów w Krakowie*, „*Rocznik Krakowski*”, T. 20: 1926.
- Kulpa Michał, *Wokół czternastowiecznego „Żywota św. Jacka” – kilka zagadnień źródłoznawczych*, „*Nasza Przyszłość*”, 2019, t. 132.
- Kwaśniewicz Krzysztof, *Mauzoleum bł. Szymona z Lipnicy z krakowskiego kościoła bernardynów*, „*Folia Historica Cracoviensia*”, T. 8: 2002.
- Lektor Stanisław z Krakowa, *Życie i cuda świętego Jacka z Zakonu Braci Kaznodziejów*, tłum. Tomasz Gałuszka, w: *Święty Jacek Odrowąż, Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. Maciej Zdanek, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 2, Kraków 2007.

- Lepszy Leonard, Tomkowicz Stanisław, *Kraków. Kościół i klasztor oo. Dominikanów*, Zabytki Sztuki w Polsce, t. 1, Kraków 1924.
- Liber consiliorum Con[ven]tus Cracov[iensis] SS^e Trinitatis ab Anno Domini 1596, APPDK, Kr 10.
- Liber secundus consilioru[m] patru[m] in Conven[to] Cracov[iensi] Prædicatorum SS^e Trinitatis [1616–1684], APPDK, Kr 11.
- Lipińska Aleksandra, *Eastern Outpost. The Sculptors Herman van Hutte and Hendrik Horst in Lviv c. 1560–1610*, „The Netherlands Yearbook for History of Art / Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek”, Vol. 63: 2013.
- Loenertz Raymond-Joseph, *La vie de S. Hyacinthe du lecteur Stanislas envisagée comme source historique*, „Archivum Fratrum Praedicatorum”, T. 27: 1957.
- , „Żywot św. Jacka” autorstwa lektora Stanisława jako źródło historyczne, tłum. Anna Zajchowska, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. Maciej Zdanek, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 2, Kraków 2007.
- Lubomlczyk Seweryn, *De vita miraculis et actis canonizationis Sancti Hyacinthi confessoris ordinis fratrum praedicat. Libri qvator*, Romae 1594.
- , *Novae capelle et altarium erectio*, wyd. Ludwik Ćwikliński, Monumenta Poloniae Historica, t. 4, Lwów 1884.
- , *Wzniesienie nowej kaplicy i ołtarzy*, tłum. i oprac. Maciej Zdanek, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. Maciej Zdanek, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 2, Kraków 2007.
- Łoziński Jerzy Z., *Grobowe kaplice kopułowe w Polsce 1520–1620*, Warszawa 1973.
- Łuszczkiewicz Władysław, *Przyczynki do wiadomości o działalności artystów Włochów w XVI wieku w Polsce*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, T. 4: 1891.
- Markham Schulz Anne, *Giammaria Mosca called Padovano. A Renaissance Sculptor in Italy and Poland*, University Park 1998.
- Miasto Przemyśl*, cz. 1: *Zespoły sakralne*, red. Jakub Sito, opr. Piotr Krasny, Jakub Sito, Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Seria Nowa, t. 10, Warszawa 2004.
- Mikocka-Rachubowa Katarzyna, *Horst (Hornstein; Horscht; Horstein; Horstin; Horstyn; Horszt), Henryk*, w: *De Gruyter Allgemeines Künstler-Lexikon*, Vol. 75, eds. Andreas Beyer, Bénédicte Savoy, Wolf Tegethoff, Berlin – Boston 2012.
- Miławicki Marek, *Biskup litewski Wit – życie i dzieje kultu „błogosławionego”*, w: *Pośrednicy łask*, red. Józef Marecki, Lucyna Rotter, Kraków 2006.
- Nestorow Rafał, *Kościół zamkowy w Brzeżanach*, oprac. Andrzej Betlej, w: *Kościół i klasztor rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*, t. 15, Materiały do Dziejów Sztuki Sakralnej na Ziemiach Dawnej Rzeczypospolitej, część I, red. Jan K. Ostrowski, Kraków 2007.
- Niewalda Waldemar, Magdalena Goras, „Sprawozdanie z badań architektonicznych związanych z sondażowym wykopem archeologicznym w południowym ramieniu krużganka przy narożniku korpusu nawowego kościoła Świętej Trójcy”, Kraków 2013, mps w arch. WUOZ w Krakowie.
- Obertyński Zdzisław, *Dzieje kanonizacji św. Jacka*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik Prawno-Historyczny”, 1961, t. 4, nr 1–4.
- Paździor Marian, *Szesnastowieczny warsztat budowlany polskich Braci Kaznodziejów na przykładzie kościoła i klasztoru w Krakowie. W czterechsetną rocznicę kanonizacji św. Jacka 1594–1994*, w: *Ars sine scientia nihil est. Księga ofiarowana Profesorowi Zygmuntowi Świechowskiemu*, red. Joanna Olenderek, Warszawa 1997.
- Pictores, statuarii, architecti, latomi et quicunque principum magnificorum [...] uarias Coenotaphiorum, tumulorum & mortuorum monumentorum formas [...]*, Amsterdam 1563.
- Pisma Wawrzyńca Teleżyńskiego, BKPAN, sygn. BK00093.
- Prokop Krzysztof R., *Polscy biskupi dominikańscy. Słownik biograficzny*, Kraków 2013.
- Rajchel Jacek, *Kamienny Kraków. Spojrzenie geologa*, Kraków 2005.
- Rajchel Jacek, Śliwa Tomasz, Wardzyński Michał, *Alabaster from the Ukrainian Carpathian Foredeep Basin in the Architecture and Sculpture of Kraków, Poland*, „Geological Quarterly”, 2014, Vol. 58, No 3.
- Rogula Jan, Katarzyna Wapowska – wielka dobrodziejka kościoła na ziemi dynowskiej w XVI wieku, w: *Problemy ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego Pogórza Dynowskiego w aspekcie zrównoważonego rozwoju turystyki*, red. Jan Krupa, Krzysztof Szpara, Dynów 2019.
- Scriptores Ordinis Praedicatorum*, Vol. 1, eds. Jacobus Quétif, Jacobus Echard, Lutetiae Parisiorum 1719.
- Sinko-Popielowa Krystyna, *Zaginiony nagrobek św. Jacka w kościele oo. dominikanów w Krakowie*, „Prace Komisji Historii Sztuki”, T. 9: 1948.
- Siracusano Luca, *Scultura a Padova: 1540–1620 circa Monumenti e ritratti*, Tesi di dottorato, <http://eprints-phd.biblio.unitn.it/1245/2/2.pdf>.
- Sossalla Jan, *Zobrazowanie św. Jacka we Włoszech jako wyraz jego kultu w Italii*, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej”, 1975, nr 9.
- Stankiewicz Aleksander, *Kaplica bł. Salomei przy kościele Ojców Franciszkanów w Krakowie*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich franciszkanów i klarysek*, red. Marcin Szyma, Marek Walczak, Studia z Historii Sztuki Dawnej Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Muzeum Narodowego w Krakowie, t. 8, red. Marek Walczak, Kraków 2020.
- Starnawska Maria, *Świętych życie po życiu. Relikwie w kulturze religijnej na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 2008.
- Sulewska Renata, *Phyta w Bochni – nieznanie dzieło Padovana?*, „Ikonothea. Prace Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego”, T. 9: 1995.
- Szyma Marcin, *The Choir, the High Altar and the Ducal Graves in the Franciscan Church in Cracow in the 13th Century*, w: *Epigraphica et Sepulcralia 10. Fórum epigrafických a sepulkrálních studií*, ed. Jiří Roháček, Praha 2021.
- , *Kościół i klasztor Dominikanów w Krakowie. Architektura zespołu klasztorowego do lat dwudziestych XIV wieku*, *Ars Vetus et Nova*, t. 15, Kraków 2004.

- , *Lokalizacja i aranżacja pierwotnego grobu brata Jacka w kościele Dominikanów w Krakowie*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, red. Anna Markiewicz, Marcin Szyma, Marek Walczak, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 13, Kraków 2013.
- , *The Original Tomb of St Hyacinth in the Dominican Church in Cracow*, w: *Epigraphica & Sepulcralia V. Fórum epigrafických a sepulkrálních studií*, ed. Jiří Roháček, Praha 2014.
- , *Początki klasztoru Dominikanów w świetle ostatnich badań. Zagadnienie lokalizacji pierwotnego grobu brata Jacka Odrowąża*, w: *Kraków romański*, Kraków w *Dziejach Narodu*, nr 33, red. Jan M. Małecki, Kraków 2014.
- Szyma Marcin, Bojś-Białasik Anna, Czechowicz Jacek, Czyżewski Krzysztof J., Walczak Marek, *The Form and Use of the Choir Screen in the Dominican Church of the Holy Trinity in Cracow*, „Journal of the British Archaeological Association” (w druku).
- , *Przegroda chórowa i lektorium w kościele Trójcy Świętej w Krakowie: rekonstrukcja – datowanie – użytkowanie*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 2021, t. 83, nr 4.
- Śliwa Tomasz, *Alabastry z Żurawna (zapadlisko przedkarpaccie, Ukraina) – dzieje eksploatacji i wybrane przykłady zastosowania*, w: *Jubileusz Katedry Geologii Ogólnej, Ochrony Środowiska i Geoturystyki Akademii Górniczo-Hutniczej 1920–2010*, red. Jacek Rajchel, Kraków 2010.
- , *Miocen alabastry z zapadliska przedkarpacciego – występowanie i zastosowanie*, „Geologia. Kwartalnik Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie”, 2009, t. 35, z. 2/1.
- Świętochowski Robert, *Proces Uniwersytetu Krakowskiego z dominikanami o prebendy i kościół św. Idziego w Krakowie (1591–1595)*, „Studia Historyczne”, 1968, t. 11, nr 2.
- Świszczowski Stefan, *Dodatek. Rekonstrukcja nagrobka św. Jacka*, „Prace Komisji Historii Sztuki”, T. 9: 1948.
- Tomasz z Sycowa, *O znalezieniu i dwukrotnym przeniesieniu kości św. Jacka*, tłum. i oprac. Maciej Zdanek, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. Maciej Zdanek, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 2, Kraków 2007.
- Vita sancti Stanislai episcopi Cracoviensis (Vita maior)*, wyd. Wojciech Kętrzyński, Monumenta Poloniae Historica, t. 4, Lwów 1884.
- Walczak Marek, *Between the Eternal City and Cracow. On the Origins of the Iconography of Saint Hyacinth of Poland OP (d. 1257)*, „Artibus et Historiae”, 2018, t. 39, No 78.
- , *Obraz „Wizja św. Jacka” w Odrowążu jako „vera effigies” pierwszego polskiego dominikanina*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, red. Anna Markiewicz, Marcin Szyma, Marek Walczak, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 13, Kraków 2013.
- Wardzyński Michał, *Alabastry ruskie – dzieje eksploatacji i zastosowania w małej architekturze i rzeźbie na Rusi, w Koronie i na Śląsku w XVI wieku*, w: *Między Wrocławiem i Lwowem. Sztuka na Śląsku, w Małopolsce i na Rusi Koronnej od XVI do XVIII wieku*, red. Andrzej Betlej, Katarzyna Brzezina, Piotr Oszczanowski, Wrocław 2010.
- , *Marmur i alabaster w rzeźbie i małej architekturze Rzeczypospolitej. Studium historyczno-materiałoznawcze przemian tradycji artystycznych od XVI do początku XVIII wieku*, Warszawa 2015.
- Warren Jeremy, *The Grandi in the Intellectual Context of Renaissance Padua. New Attributions*, w: *Carvings, Casts & Collectors. The Art of Renaissance Sculpture. Papers of the First Conference in the 10-year Robert H. Smith Renaissance Sculpture Programme of Educational and Scholarly Events Held at the Victoria and Albert Museum, 12–13 November 2010*, eds. Peta Motture, Emma Jones, Dimitrios Zikos, London 2013.
- Wielewicz Jan, *Dziennik spraw domu zakonnego oo. jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1600 do r. 1608 (włącznie)*, *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. 10, Kraków 1886.
- Witkowska Aleksandra, *Kult Jacka Odrowąża w średnio-wiecznym Krakowie*, w: *Christianitas et cultura Europae. Księga jubileuszowa profesora Jerzego Kłoczowskiego*, cz. 1, red. Henryk Gapski, Lublin 1998.
- , *Miracula małopolskie z XIII i XIV wieku. Studium źródłoznawcze*, „Roczniki Humanistyczne”, T. 19: 1971, z. 2.
- Woroniecki Jacek, *Święty Jacek Odrowąż i wprowadzenie Zakonu Kaznodziejskiego do Polski*, Katowice 1947.
- Zajchowska Anna, *Rozwój przedkanonizacyjnego kultu św. Jacka*, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. Maciej Zdanek, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 2, Kraków 2007.
- Zajchowska Anna, Zdanek Maciej, *Kontynuacja cudów św. Jacka*, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. Maciej Zdanek, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 2, Kraków 2007.
- , *Mirakula św. Jacka*, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. Maciej Zdanek, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 2, Kraków 2007.
- Zama Raffaella, *Sull'arcivescovo Rinaldo Graziani OFM e l'iconografia dell'Immacolata Concezione in Romagna. Un mecenate per gli Zaganelli fra dispute e riforme del suo tempo*, „Romagna Arte e Storia”, 2015, t. 35, nr 103.
- Zamboni Silla, *La pala di San Giacinto di Ludovico Carracci e la capella della Natio Polonorum nella chiesa di san Domenico in Bologna*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, 1994, t. 110.
- Zdanek Maciej, *Kaplice i ołtarze dominikańskiego kościoła Świętej Trójcy w Krakowie do początku XVII w.*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, red. Anna Markiewicz, Marcin Szyma, Marek Walczak, Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 13, Kraków 2013.
- , *Stanisław (zm. po 1371 a przed 1385–1392)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 42, Warszawa–Kraków 2003–2004.

Jacek Czechowicz – dr hab. inż. arch., prof. PK, pracuje w Katedrze Historii Architektury i Konserwacji Zabytków Politechniki Krakowskiej. Członek Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków. Specjalizuje się w badaniach architektury sakralnej, opracowuje wirtualne rekonstrukcje faz rozbudowy obiektów architektonicznych. Autor licznych artykułów oraz monografii dotyczącej przekształceń wybranych świątyń Małopolski od XII wieku do początków XX wieku.

Krzysztof J. Czyżewski – kustosz działu uzbrojenia w Zamku Królewskim na Wawelu, członek Wydziału Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, znawca dzieł sztuki Krakowa, szczególnie katedry na Wawelu. Autor katalogu broni drzewcowej w zbiorach Zamku Królewskiego na Wawelu, przewodników po katedrze wawelskiej oraz kilkudziesięciu artykułów i tekstów przeglądowych, głównie na temat kultury artystycznej Krakowa od późnego średniowiecza do XIX wieku.

Marcin Szyma – dr historii sztuki, pracuje w Zakładzie Teorii Sztuki i Ochrony Dóbr Kultury Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Specjalizuje się w badaniach architektury średniowiecznej, szczególnie mendykantckiej, oraz w badaniach topografii kościołów i klasztorów. Autor monografii zespołu klasztoru Dominikanów w Krakowie do ok. 1320 roku oraz wielu prac poświęconych średniowiecznym budowlom Krakowa, współautor monografii o zabudowaniach Skałki w średniowieczu.

Marek Walczak – dr hab., prof. UJ, dyrektor Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego, kierownik Zakładu Historii Sztuki Średniowiecznej tamże, wiceprzewodniczący Komisji Historii Sztuki PAU, członek rady naukowej Zamku Królewskiego na Wawelu oraz czasopism, m.in. „*Studia Waweliana*” i „*Modus. Prace z Historii Sztuki*”. Autor kilku książek, m.in. na temat rzeźby architektonicznej w Krakowie za panowania Kazimierza Wielkiego. Specjalizuje się w badaniach kultury artystycznej Krakowa, ze szczególnym uwzględnieniem wieków XIV i XV.

THE GRAVE AND TOMBSTONES OF SAINT HYACINTH IN THE DOMINICAN CHURCH OF HOLY TRINITY IN KRAKÓW TO THE END OF THE 16TH CENTURY

Brother Jacek (Hyacinth) Odrowąż died in an aura of sanctity around 1257 and was buried in the Holy Trinity Church in Kraków. His tomb was located near the altar screen. When in the last quarter of the 14th century the screen assumed the form of a magnificent Gothic gallery crossing all the aisles, the tomb was to be found within its northern bay.

Numerous reconstructions of the church meant that by the end of the 15th century the Dominicans were unable to pinpoint the exact location of the tomb. They only managed to locate it in 1543, at which time Hyacinth's relics were moved to a separate chapel. In order to keep the place of veneration as close as possible to where Hyacinth had been buried, the chapel was placed in the northern part of the loft of the screen. The oratory was enclosed by a grill, accessed by a staircase from the north aisle and equipped with an altar. The main part of the chapel was a recess open to the loft. It housed a second altar, under which Hyacinth's bones were deposited. A tombstone with some of his relics was placed behind the altar. This exquisite work by Giovanni Maria Mosca, called Padovano, is preserved in the parish church in Bochnia. It depicts the friar in a reclining pose, surrounded by books, which was unique in his iconography.

In 1581–1583, Brother Severin of Luboml built a new, more spacious chapel. Its surviving remnants and passing references in the sources allow a virtual reconstruction of the oratory's body. It occupied the space above the chapel

of the Virgin Mary and the Epiphany, on the north side of the choir. The screen was demolished and replaced by a vast platform in front of the new chapel, with an entrance via stairs from the north aisle. The saint's bones were placed under the altar table, and a new alabaster funerary monument with Hyacinth's relics was raised behind the altar.

Between 1615 and 1618, stonemason Andrzej Jarząbek built the third chapel dedicated to St. Hyacinth (canonised in 1594), which has been preserved to this day, although with partially altered furnishings. The Dominicans decided to dismantle the alabaster tomb and replace it with a smaller structure (1629). In 1947 Krystyna Sinko-Popielowa and Stanisław Świszczowski hypothesised that parts of St. Hyacinth's alabaster tombstone were used to build the stalls in the Church of St. Giles, which also belongs to the Kraków friary. However, their drawn reconstruction of the tomb must be revised in the light of new findings. Based on laser scanning of the stalls and descriptions of St. Hyacinth's second chapel, the authors of the article propose a new virtual reconstruction of the tomb. It was an outstanding example of Dutch Mannerism, inspired by the work of Hans Vredeman de Vries. The author of the work was probably the stonemason Henrik Horst. The tomb reconstruction is a preliminary proposal, the details of which may change in the course of further research.